

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 2.

Ljubljana 12. julija 1929.

Leto 3.

Univ. prof. dr. Alfred Froehlich

Dolgost našega življenja

Sodeč po precejšnji umrljivosti ljudi v starosti med 70. in 75. letom, bi se ne videlo tako napak, če bi vzeli to starost za povprečno zgornjo mejo; a

tudi v teh letih umre le neznaten odstotek ljudi prirodne smrti, t. j. na oslabelosti, nastale zaradi starosti. Največ poberejo starce vnetje pljuč,

»Vrtnica«

(Lesorez slikarja-grafika E. Justina)

sušica, bolezní srca in ledvic, krvavitve v možganih i. dr. Iz tega smemo sklepati, da prirodna gornja meja dolžnosti našega življenja s 70. do 75. letom nikakor še ni dosežena. Takisto je znana stvar, da so veliki mojstri, kakor Goethe, Victor Hugo, Michelangelo in Tizian ustvarjali mojstrovine še onkraj osemdesetih let.

»Ženske imajo sedem življenj«

Na povprečno dolžnost našega življenja vplivajo razne okolnosti. Nič novega ni, da ženske v splošnem delj živijo od moških, izvzemši dobo med 25. in 40. letom, kar pa je očitno v zvezi z materinstvom. Zakaj je ženski povprek namenjeno daljše življenje, je težko reči. Italijani iz okolice Bergamo zatrjujejo, da imajo ženske sedem življenj, razen tega pa še osmo in še pol povrh; Litvanci pa pravijo, da je stara ženska tako žilava, da je niti v mlinu ne bi bilo moči zmleti do smrti.

Zdravi in manj zdravi poklici

Pomen poklica za dolžnost življenja se dá presoditi iz razvidnice, po kateri ućakajo (povprečno):

duhovniki, visoki uradniki, rentierji	63—66 let
ljudje, ki živijo na deželi in v gozdu	62—63 »
trgovci	61—62 »
visoki oficirji, uradniki, posestniki, univerzitetni profesorji	59—61 »
odvetniki	58—59 »
pesniki, glasbeniki, drugi umetniki	57—58 »
učitelji na osnovnih šolah	56—57 »
zdravniki	54—56 »
rokodelci, delavci, služinčad, dninarji samo	46—55 »

Pomenljivo je nizko povprečje pri zdravnikih. Leta 1852 so bili na primer med 1168 bavarškimi zdravniki le štiri, ki jim je bilo osemdeset ali več let, a v istem letu je premogla protestantska duhovščina več ko trideset osemdesetletnikov. Kratkost zdravnikovega življenja ima dovolj utemeljitve v težavah, nevarnostih in nevarnostih zdravniškega življenja.

Umrljivost je pri drugih poklicih seveda v tesni zvezi s poslom, ki ga ljudje opravljajo. Starejše statistike prisojajo kamnosekom, stavcem, tkalcem, rudarjem, brusačem, pilarjem, de-

lavcem v kemičnih industrijah in litografom razmeroma kratko življenje, kar je gotovo razumljivo.

Duhovni delavci dolgo žive

V nasprotju z navedenim pa je treba ugotoviti, da tudi najintenzivnejše duhovno delo ne vpliva škodljivo, zakaj znano je, da je mnogo duševnih veličin umrlo v visoki starosti. *Filozofija* in *matematika*, bi smeli skoro reči, naravnost pripravljata za dolgo življenje: Thales, Pitagora, Diogen, Epikur, Arhimed, Platon, Kopernik, Leibnitz, Kant, Schopenhauer, Newton — vsi ti so ućakali visoko starost. Zeno, utemeljitelj šole stoikov, je baje sam napravil konec življenju, ko mu je bilo sto let. Dosti starcev je tudi med *zgodovinarji* in *državniki*, kakor Solon, Plutarh, Ksenofon, Kato, Metternich, Bismarck; med *pesniki* in *pisatelji*: Anakreon, Evripid, Sofokles (ki je baje dovršil »Edipa« v svojem devetdesetem letu), Pin-dar, Juvenal, Petrarka, Hans Sachs, Lope de Vega, Calderon, Voltaire, Wieland, Goethe, Victor Hugo, Grillparzer, Manzoni; med *glasbeniki* in *komponisti*: Auber, Cherubini, Verdi, Meyerbeer, Haendel, Haydn, Wagner; med *oblikujoćimi umetniki*: Tizian, ki je v 99. letu starosti umrl za kugo, Michelangelo, Thoma; med *ućenjaki*: Galilei, Newton, James Watt, Linné, Réaumur, Herschel. Vrsta *univerzitetnih profesorjev*, ki po izpolnjenem sedemdesetem letu, ko ne smejo več opravljati službe, še dolga leta čili in zdravi delujejo in ustvarjajo, je nenavadno dolga. Po neki francoski statistiki je bila povprečna starost 150 članov pariške Akademije, ki jih vrhu tega imenujejo »Nesmrtne«, več ko sedemdeset let!

Ugoden vpliv zakona

Izven vsakega dvoma je, da zakon podaljšuje življenje. Francoska statistika pravi: mož, ki se je oženil s 30 leti, si je pridobil 11 let, če se je oženil s 35 leti, 8, s 40 leti pa 6. Šele onstran 50. leta se »dobiček« neha. Te pridobitve — čeprav bi našteje številke utegnile biti nekoliko previsoke — ne morejo temeljiti samo na rednem, nerazbrzanem življenju v zakonski vzajemnosti: vpoštevati je treba tudi, da si v prvi vrsti ljudje žele za zakonskega druga zdravega, moćnega človeka. Zakon ljudi nekako preseje v zmislu Darwinovega. Splošno priznani ugodni vpliv za-

kona na dolgost človeškega življenja pa velja le tedaj, če se ljudje ne poroče v preveč mladih ali starih letih.

»Psi love tjuljenje, stare ženske pa ne!«

Nasproti zelo razširjenemu naziranjju, da si kulturni človek krajša življenje s tem, ker se oddaljuje od prirode, je treba naglasiti, da otroci prirode ali »divjaki« nikakor ne žive delj kakor kulturni človek, rajši manj. Temu pa ni vzrok njih narava ali manjša življenjska sila, ampak pred vsem okolnost, da ta ljudstva silno podleajo nalezljivim boleznim, ki se jim ne znajo ubraniti. Mnoga divja plemena vidijo vrhu tega v starcih brezkoristen balast, ki ga je pobiti in pojesti. Prebivalci Ognjene dežele ob lakoti prej pokoljejo stare ženske kakor pa pse in jih pojedjo, češ da jim psi love tjuljenje, stare ženske pa ne. Vse to pa seveda ne izključuje, da bi tudi posamezni divjaki ne dosegli visoke starosti.

Napačno pravilo: Dolga rast — dolgo življenje

Mislili bi, da je obilica dobljenih izkustev in dognanj o povprečni dolgosti življenja dala vpogleda v prilike, ki odločajo — ne sicer pri posamezniku, pač pa pri vrsti — o dolgosti življenja, toda vse razlage so se še izkazale za nezadostne. Če rečemo, da velike živali delj žive kot majhne, je to res, kadar imamo v mislih slona in miš. Precej dolgo žive tudi konj, jelen in kamela, manj časa govedo, pes, mačka in ovca. A tudi zelo majhne živali, kot papiga in vran, žive zelo dolgo, izredno dolgo žive pa so nekatere neznatne žuželke, kot na primer sedemnajstletna ličinka cikade in prastare morske anemone.

Veliki francoski prirodoslovec Buffon je prvi (leta 1749) izrazil domnevo, da bi se »celotna doba življenja dala do izvestne mere presoditi po trajanju rasti.« Buffon je računal, da je življenje šestkrat do sedemkrat daljše od dobe, v kateri bitje rase. Tako na primer rase človek štirinajst let in učka šestkrat tolikšno starost, konj rase štiri leta in doživi 25 do 30 let, tedaj spet šestkrat do sedemkrat toliko. Da ta račun nikako ne velja za vse sesalce, pa vidimo na miši, ki je že po štirih mesecih godna za ploditev in učka najmanj dvakrat toliko, kolikor je dá Buffonov obrazec. Papiga je že z dvema letoma dorasla, dobi stalno perie in spolno dozori: ker pa doživi tudi sto let, živi petdesetkrat tako dolgo, kakor rase. Tudi med nosečnostjo in dolgostjo

jo življenja ne more biti določenega razmerja: konj je mnogo delj v maternem telesu kot človek, a človek živi trikrat delj od njega.

Bunge, raziskovalec novejšega časa, je postavil pravilo, da določuje dobo rasti in s tem tudi dolgosti življenja tisti čas, ki je novorojenemu sesalcu potreben, da se njegova teža ravno podvoji. Človek doseže to v 180 dneh, konj, ki mu je namenjena samo tretjina človekove starosti, pa že v 60 dneh. Pri konju bi se tedaj stvar ujemala. Toda pri psu, ki svojo težo že v devetih dneh podvoji, je ta doba sedemkrat krajša od one pri konju, med tem ko je dolgost njegovega življenja vendar samo dvakrat ali trikrat krajša kot pri konju.

Da žive plodovite živali manj časa kot manj plodovite, tudi povsod ne drži. To velja pač pri kuncu, podgani, miši in morskem praščku. Tudi način prehrane so hoteli postaviti v formulo: živali, ki se hranijo z rastlinami, naj bi živele delj kot mesojede. Pri slonu in papigi to res velja, zato pa se po tem pravilu ne ravnaajo dolgožive ptice roparice in krokodili.

Nobena izmed navedenih razlag nam tedaj ne daje zadovoljivega odgovora na vprašanje: kakšna je dolgost našega življenja? Zato nam za zdaj ne ostane drugega, kakor da skromno priznamo: ne vemo. Ker pa premore živalstvo le prav malo bitij, ki bi jim bilo dano daljše življenje kot nam ljudem, nam menda ni treba tožiti, da smo zapostavljeni. Da se nam pa celo najdaljše življenje vidi kratko, ako je bilo polno doživetij in bogato po vsebini — temu pač ni kriva ustvarjajoča priroda.

RAZNE VLADAVINE NA SVETU

Danes imamo na zemlji 41 republik: 14 v Evropi, 5 v Aziji, 1 v Afriki (Liberija), 21 v Ameriki. Nadalje 18 monarhij: 11 v Evropi, 6 v Aziji, 1 v Afriki. Dve kneževini in 1 veliko kneževino v Evropi. Eno nezavisno državo: Ogrsko. Dve cesarstvi: Anam in Etiopijo. Štiri sultanate: 1 v Aziji, 2 v Afriki, 1 v Oceaniji. Eden bej: Tunizija. Statistike pred vojno pa so kazale: 25 republik, 21 kraljevin, 11 kneževin, 7 velikih vojvodin, 6 cesarstev, 6 vojvodin, 7 sultanov, 1 bej.

Čedomil Mitrinović (Beograd)

Harambaša Baba-Novak

Bolj, ko se je zakoreninjal v Srbiji turško gospodstvo, jačji in bolj razsiren je bil hajduški bes. Ni je bilo planine, v kateri se ne bi potikal kak človek, ki se je bil odvrnil od oblasti. Bes hajduštva se je čutil posebno močno, ko je bil upeljan krvni davek in ko so Turki z namenom, da pomlade svojo raso, ustanovili janičarski kor in začeli vsako leto spravljati v Carigrad in razne kraje v Aziji na tisoče krščanskih dečkov. Ob tem času se je pojavila nova, zelo markantna hajduška osebnost, ki si je pridobila v teku časa toliko moči, da je zbrala okrog sebe družino z več tisoči hajdukov in prostovoljcev, ki so križarili po vseh krajih Balkana in celo še preko njegovih meja. Ta sloveči hajduk se je imenoval Baba-Novak; bil je tedaj tretji zapovrstjo veliki hajduk z imenom Novak. Nekateri zgodovinarji so skušali dokazati, da sta Starina Novak in Baba-Novak istovetna; mi nikakor ne moremo sprejeti njihove domneve. Zakaj, če nič drugega, loči to dvojico velik časovni presledek; vrhu tega so tudi motivi njunega hajduškega ubega neneaki. Dalje obstoji zelo velika razlika v njunih karakterih: med tem ko je Starina Novak napadal samo agresivne Turke in opravljal dela maščevanja, sicer pa je bil prizanesljiv nasproti revnim ljudem srbske in turške narodnosti, dotlej je bil Baba-Novak četovalja, velik strateg in organizator gibanja, ki je bilo usmerjeno k popolnemu osvobojenju od Turkov.

Kolikor nam lahko pove narodna pesem o ubegu Baba-Novaka v planino so bili krivi Turki:

Orah, kopah, ne dadoše Turci,
Ovce pasoh, poklaše ih vuci.

Nekega dne plane v njegovo hišo nekaj Turkov; Baba-Novak jih je bil sprejel, kakor je znal in mogel. Postregel jim je z večerjo, toda Turkom ni dala njegova hrana. Iz togote ali obresti so ga zvezali, pobrali vse, kar so našli v hiši in odnesli, njega pa zvezanega pustili. Novak se je nekako rešil vezi in takoj pobegnil v gozd. Tako se je začelo njegovo hajdukovanje. Takratno splošno politično stanje mu je

šlo na roko; kmalu je bil izplaval na površino in postal slaven.

Sredi 16. stoletja so se širile vesti, da bo po nekem zelo avtoritativnem prerokovanju turško cesarstvo kmalu propadlo. Verjetno je, da je te glasove širila avstrijska propaganda, zakaj po bitki pri Sisku je hotela Avstrija razširiti svoje meje proti Turčiji na račun srbskih dežel. Avstrijskim načrtom so se pridružile tudi Poljska, Rusija, Moldavanska in Erdelj; to je bil povod, da so Srbi neorganizirano, vendar pa v večjem številu prestopali na stran zavznikov proti Turkom. Pričela se je strahovita vojna, ki se ji ni dal dodelati konec. Na ozemlju, koder se je nekoč raztezala srbska država, so izbruhnile vstaje, ki so jih Turki komaj zadušili. Baba-Novak je krenil s pet sto možmi preko Dunava, dvigal pobune in delal Turkom hude preglede. Na tej poti je prodril vse do Balkana-planine in do Jedrena, požigajoč in opustošujoč vse, kar mu je turskega prišlo v pest. Njegova četa je med potjo močno naraščala, tako da je štela na povratku več kakor 3000 mož. V mesecu marcu 1595. je nekaj tisoč hajdukov in ustašev sklenilo pogodbo, da iznenada udarijo na Sofijo, jo opleni in zažgo. Rečeno — storjeno: pod vodstvom Baba-Novaka so hajduki opleni Sofijo in si nagrabljeno blago med seboj razdelili. V mesecu avgustu istega leta je vojska Baba-Novaka zadala obenem z vojsko vojvode Mihaila strašen udarec turški vojski: objestni Sinan-paša se je bil moral umakniti pred sovražnikovo premočjo, ki so jo v glavnem tvorili baš Baba-Novakovi hajduki.

Zdaj je Baba-Novak plenił turška mesta, kadarkoli se mu je le ponudila prilika. L. 1596. je opleni Plevno in zanelil pobuno v Bolgariji. V Plevni je znašal plen 400.000 škad (zlatnikov), vrhu tega so zaslužnili 70 židov in 400 Turkov z ženami in deco. Ko se je vrnil iz Plevne, je Baba-Novak zasedel Kladovo, organiziral v njem upravo in širil ustajo. Nekaj let pozneje izgine sled za Novakom in njegovo mogočno družino; verjetno je, da je bil tudi takrat aktiven. L. 1600. poročajo iz Alba Julije, da ima Baba-Novak pod svojim poveljstvom 5000 mož, izmed katerih je polovica pehote, polovica konjenikov.

V tem času je Baba-Novak — razen vojevanja s Turki — mnogo plenil, kamor ga je le nanesla pot; bil je to edini način, da se je lahko vzdrževala tolikšna množica ljudi. Tako nam je ohranjena listina, ki pravi, da je Baba-Novak z družino v teku l. 1600. oplenil in opustošil vse ozemlje do reke Dnestra in do Kamenca; v nevarnosti je bil sam Hotin. V nekem pismu poročajo cesarju Rudolfu, da je prispel vojvodi Mihajlu na pomoč slavnj slovanški kapitan prostovoljcev po imenu Baba-Novak. Prišel je s 4000 pešci, ki so se zbrali na Moldavanskem. Naposled naj posnamemo iz nekega sodobnega poročila še eno vest o njem: tu se trdi, da je vojvoda Novak skušal prodreti s svojimi četami vse do Beograda. Takrat je imel s seboj 8000 hajdukov in prostovoljcev.

V logiki in psihologiji hajdukov je mnogo elementov, ki so lastni katere-mukoli človeku: on lahko stori vse in ga ni dejanja, ki ga ne bi bil kakorkoli opravičeval. Tako je hajduke doumela narodna pesem, takšen glas so zapustili med ljudstvom vse do današnjega dne, čeprav je hajduštvo izgubilo svojo prvotno obliko. Da se reši, se sme hajduk skriti tudi za zaprta cerkvena vrata; da pa jih ne bi odpiral siloma, se mu sama odpro:

Jaki bože, oprosti mi greha,
Hoću crkve da salomim vrata!
Ako bog da i sreća junačka
Te pobegnem zdravo u planinu
Bolja ću joj sagraditi vrata
Bolja vrata od samega zlata...
U te reči majstore Manojlo,
A vrata se otvoriše sama...

Baba-Novak je lahko zakrivil nešteta plenjenja in nasilstva, kakor jih je res vršil ne samo zoper Turke, marveč celo tudi zoper lastne rojake, ki se niso hoteli upirati Turkom, toda ljudstvo mu tega ni zamerilo. Obstoji pa neomajno prepričanje, da oni, ki se s sabljo bori, mora tudi od sablje poginiti. Nobenemu hajduku ne pripisuje ljudstvo dolgega življenja; prej ali slej ga doseže kakšno prokletstvo. Starina Novak je menda edin hajduk, ki je umrl naravne smrti; Babi-Novaku je bilo sojeno, da bodi njegovo slovo od življenja strahotno in mučno.

Njegovega zaveznika v neštetihih bojih, erdeljskega vojvodo Mihajlo, so potolkli domači nasprotniki. Baba-No-

vak je hotel spoznati, kakšen je položaj v deželi, pa se je preoblekel in krenil v spremstvu nekega svečenika v erdeljsko taborišče. Tu so ga takoj spoznali in prišli, dolžeč ga, da je nosil neka Mihajlova pisma temišvarskemu paši. Skupaj z nesrečnim svečenikom so ga vrgli v ječo in jeli grozno trpinčiti, da bi bili izsilili priznanje, ki so ga hoteli imeti. Po dolgem mučenju so ga skupno s svečenikom pribili na kol; tu sta izdihnili v strašnih mukah. Da bi bila kazen še hujša, so nato Baba-Novaka in spremljevalca sežgali na trgu. O tem dogodku je ohranjena tale beležka:

... Istega dne (5. februarja) ob desetih, sta bila Baba-Novak, eden izmed starejšin vojvode Mihajla in neki svečenik pribita na dva kolca in potem na trgu sežgana...

Tako je torej končal svoje burno življenje eden največjih hajdukov, kar jih je poznal svet. O njem je ohranjenih malo pesmi, kar je poglavitni vzrok, da spomin na njega ni tako živ kakor n. pr. spomin na Starino Novaka ali na Novaka Debilića. Imamo pa še neki razlog, ki ni nič manj važen: na področju, kjer je deloval Baba-Novak, je ohranjenih najmanj hajduških in junaških pesmi sploh, dočim se je pozneje glavno hajduško delovanje preneslo na področje dinarskega planinskega kompleksa. V tem kompleksu se je na koncu 16. stoletja hajduštvo na vso moč razbohotilo — ne samo zato, ker se je tu uveljavljal domači živelj, marveč tudi zaradi tega, ker so se na Dinarske planine zatekli hajduki iz vseh pokrajin, ki so prinesli tja poleg golih glav tudi pesem in hajduško tradicijo.

VEGETALIJANSTVO IN VEGETARIJANSTVO

* Pri prvi prehrani je ves živež edinole iz rastlinstva. Vsebuje prav malo strupov, toda zavžiti je treba velike količine, kar otežkoča prebavo. Drugi način je manj izključen; dovoljuje vsako hrano rastlinskega izvora, poleg tega pa tudi določena živila živalskega porekla: mleko, maslo, jajca. Ta hranitba je poceni, malo strupna, lahka. Vendar si jo je težje usvojiti nego običajni živež, vsebujoč živalske albumine.

Popravi: V zadnji številki čitat na str. 10. v uvodu k članku »Moje življenje« mesto pomen — roman. Nadalje pod sliko na str. 21. Sioux Indijanec mesto Indijanka, pod sliko na str. 24. pa v zvokotesno zaprti celici.

Prof. Ferd. Sauerbruch (Berlin)

Operativno zdravljenje pljučne tuberkuloze

Avtor članka je znameniti berlinski kirurg in vodja kirurške klinike na Charité dr. Sauerbruch, ki je pretekli teden poročal v Medicinskem društvu o novem momentu pri zdravljenju tuberkuloze. Nova metoda obstoja bistveno v tem, da se pripravi bolnik s posebnim načinom prehrane za operacijo. — Kakor znano, je prof. Sauerbruch pred letom dni izvršil svojo operacijo tudi na blagopokojnem dr. Gregorju Zerjavu.

Težavna in naporna razvojna pot zdravljenja pljučne tuberkuloze je uspešno zaključena. Izkušstva, ki smo si jih pridobili v zadnjih dvajsetih letih, uče s prepričevalno nujnostjo, da je enostranska pljučna tuberkuloza danes ozdravljiva; ozdravljiva v tem zmišlu, da dobi bolnik spet veselje in voljo za delo in da ne kaže več znakov aktivnega tuberkuloznega pljučnega procesa. Seveda razodene anatomska presiskava, da pri okrevanju ni pričakovati popolnega nestanka vseh sledov bolezni. Ognjišča se zarasejo, kaverne, to so votline, nastale zaradi razpada tkiva, se očistijo in ko se skrči vezivno tkivo, ki se je tvorilo v okolišju tuberkuloznega tkiva, je anatomski proces ozdravljenja zaključen.

Med posameznimi načini zdravljenja ni temeljnih razlik. Vsem metodam je pglaviti namen izločenje obolelega dela pljuč od delovanja. V tem pogledu so si pneumothorax (umetno polnjenje prsne dupline), omrtvenje preponske mišice, parafinova plomba in thoracoplastika (sproščanje prsnega koša) docela enakovredne. Pri vseh nastopi popustitev napetosti obolelega pljučnega tkiva, krvni in sokrvični obtok se preokrene in kaverne se zmanjšajo in sesedejo. Navzlic tej načelni istovrednosti uporabe različnih metod glede na njih učinek so vendar njih področja v posameznostih ostro oddeljena.

Tako ne moremo vzporediti pneumothoraxskega zdravljenja, to je stisnjenja obolelega dela pljuč s spustitvijo plina, s stisnjenjem, pri katerem deloma sprostimo prsni koš in zmanjšamo prsno duplino obolele polovice pljuč, tako zvano thoracoplastiko. Obe ti metodi sta omejeni samo na svoje področje. Z umetnim polnjenjem prsne dupline zdravimo pljučno tuberkulozo le tedaj, če je moči pljuča odločiti od porebnične stene, če torej niso ž njo zarasla. Samo takrat lahko pljuča z zrakom ali dušikom znatno komprimi-

ramo in jih spravimo v mirno stanje. Thoracoplastika pa je priporočljiva le tedaj, kadar imamo posla z zarastlinami in bi zato pneumothorax ne zadoščal.

Tudi med zdravniki jih je mnogo, ki radi podcenjujejo nevarnosti pneumothoraxa. Kadar poskušajo polniti prsno duplino z zrakom in se zaradi delnih zarastlin pljuča ne sesedejo popolnoma, ta metoda ni zanesljiva in je manj upanja na uspeh. Ne glede na to, da je zdravljenje na del obolelega področja malone brez slehernega vpliva, se vselej rado še kaj zgodi, kar ne govori baš za to metodo. Zaradi nezadostne omejitve dihalnih kretenj ali nenadnega porasta pritiska, povzročene po sunkovitem kašlju, se delne zarastline na površini pljuč rade malce natrgajo; v klic proste eksudate, ki ž njimi pogosto reagirajo porebnični listi na polnjenje s plinom, se takrat utegnejo vtihotapiti infekcijske snovi bolezenskih ognjišč, posledica pa je, da se potlej le prerado začno huda čisto življenju nevarna gnojenja v prsni duplini.

Na razne načine so že mislili, kako bi preprečili zarastline, ki ovirajo uspešno zdravljenje s pneumothoraxom. Prerezanje delnih zarastlin pa ni brez nevarnosti in vrhu tega uspeh te operacije ni zanesljiv. Nastanek teh delnih zarastlin je prvi znak, da se začnja celjenje. Zato ga ne smemo ovirati. Tu se kažejo že obrisi meje med področjem uporabljivosti pneumothoraxa in thoracoplastike.

Pri vseh oblikah pljučne tuberkuloze, ki kažejo z zarastlinami porebničnih listov, s tvorbo mreže iz vezivnega tkiva okoli tuberkuloznega tkiva, da se začnja celjenje in omejevanje bolezenskih ognjišč, ni več uporabljiv pneumothorax, ampak thoracoplastika. Tod se je treba docela odpovedati ne popolnemu pneumothoraxu, ki tudi ne bi bil dosti uspešen.

Danes je thoracoplastika — kakor jo je razvil Sauerbruch in njegova šola

— tista metoda, ki prihaja pri kirurški zdravljenju tuberkuloze najbolj v poštev, ako imamo posla z zarastlimi prsne mrene. A tudi ona ni edina rešitev kirurške naloge, kako najti boljše pogoje za ozdravljenje pljučne sušice.

Odkar so zavrgli prvotno metodo — popolno odstranitev reber, zato da sprostimo bolni del prsnega koša — in spoznali, da pridejo do istega rezultata, če vzamejo iz reber manjši kos tik zraven hrbtenice, je postala thoracoplastična metoda precej manj nevarna. Razen tega je tudi za bolnika bolje, da se opravijo operacije delno, v etapah, s presledki. Načelno pa mora biti operacija prepuščena izurjenemu kirurgu.

Posebno težko je predvideti vpliv operacije na drugo stran pljuč. Kakor mora po odstranitvi ene polovice obisti ostali del prevzeti celotno izločanje sečnih snovi, prav tako mora neoperirani del pljuč opravljati delo tudi za bolno stran. To prekomerno delo utegne nepričakovano podnetiti dotlej na videz ugasla majcena ognjišča — podobni pojav so že zabeležili pri dozdnevno enostranski obistni tuberkulozi. Če pride pri tem do vnetljivega razkranja in zasirjenja, je uspeh plastične problematičen. Le oni, ki so si z zdravniškim umevanjem in jasno presojo nabrali bogatih izkustev v toli pestri sliki tuberkuloznih obolenj, se bodo pri presojanju mehaničnih in kliničnih posledic operacije znali naglo in prav orijentirati.

Značilne posledice operativnega stisnjenja bolne strani pljuč so krajevne in splošne preureditve. Kakor na primer scurlja voda iz luknjic, če stisneš prepojeno gobo, tako pridejo stružne snovi (toksini) iz ognjišča v krvni in sokrvični obtok, če se zmanjša notranjost prsne dupline in s tem pljuč. Zato kmalu po operaciji vnetje naraste in izmečki postanejo obilnejši in pogostejši. Organizem reagira na ne navadni iztok strupov s hujšo vročico, nageljšim utripom in drugimi splošnimi pojavi. Ko pa se te reakcije vnesajo, opazimo kmalu pomirujoče izpremembe, znak okrevanja: popuščanje gnojenja in hektične (sušične) barve obraza in padec zvišane telesne temperature. Po štirih ali šestih tednih se pokažejo prvi vidni uspehi operacije: vročica popusti, izmeček se zmanjša ali ga celo popolnoma nestane, pacienti se jame rediti in dobiva tek.

Po neki statistiki, ki obseza sicer samo rezultate iz let 1911 do 1925, je na klinikah v Curihi in Monakovem 42 odstotkov operirancev okrevalo in dobilo spet veselje za delo. Kako temeljito so ozdraveli, dokazuje to, da so bili nekateri celo sposobni za vojno službo. Umrljivost operirancev je neznatna, eden do pet odstotkov. Rezultati svetovne statistike, ki beleži kakih tisoč opazovanj, se domala ujemajo z navedenimi številkami.

Računati bi smeli celo z 80 odstotki ozdravljenj, če bi se posluževali thoracoplastike samo pri enostranski, h tvorjenju vezivnega tkiva inklinujoči tuberkulozi. Toda precejšen del bolnikov ne ustreza temu idealnemu pogodu. Druga stran pljuč navadno ni popolnoma zdrava. Prej se v takem primeru navadno niso upali operirati, danes se tega ne straše več.

Tu si lahko pomagamo z metodo omrtvenja preponske mišice, pri čemer se pljuča stisnejo, ker se prepona dvigne. Neredko se zgodi, da se pod vplivom ojačenega delovanja in izdatnejše prepojitve s krvjo po omrtitvi stanje obolelega dela pljuč tako popravi, da je čez nekaj tednov ali mesecev možna thoracoplastika pod znatno ugodnejšimi pogoji. Ako pa se po omrtitvi preponske mišice pokaže, da se je stanje manj bolne strani poslabšalo, potem seveda plastika ni priporočljiva; v poštev pride tedaj le še parafinova plomba.

Preje so pri hudih, obojestranskih obolenjih rezignirali na kirurške ukrepe. V parafinovi plombi pa imamo danes sredstvo, ki z učinkovanjem na kaverne iztrebi omejena ognjišča in zavre pred vsem nadaljno širjenje bolezni.

V javnosti razširjeno pojmovanje nalezljive pljučne tuberkuloze samo z vdihavanjem bacilov — kar pa utegne biti krivo — sili državo, da kaj ukrene. Okuževalce je treba ali spraviti v posebne bolnice, da bo v prvi vrsti decavarna pred njimi, ali pa jih pripraviti do tega, da se podvržejo operativnemu zdravljenju kavern, ki so pravo leglo infekcije. Vzorno je to urejeno na Švedskem in Danskem. Tudi v Švici se že ukvarjajo z mislijo, kako bi te bolnike prisilili, da se dajo operirati. V Nemčiji je med kakimi 90.000 vsako leto na pljučni tuberkulozi obolelih ljudi po priliki 30 odstotkov zdravih na eni strani. Če bi od teh 30 odstotkov operirali vse one, za katere je umestna

thoracoplastika, bi se operaciji moralo podvreči na leto 8000 do 10.000 bolnikov. Tako bi letno okrevalo 4000 do 5000 na pljučih bolnih ljudi in za prav toliko bi se zmanjšalo število okuževalcev. S tega vidika ima thoracoplastika še poseben socialen pomen.

Že nekaj let sëm skušajo priti tuberkulozi do živega še po čisto drugi poti, a ne samo tuberkulozi pljuč, nego tudi kože (lupus), kosti, lestej celo v njenih najhujših oblikah. Ta metoda obstoji v izvestni hrani. V ta namen so na Charité (bolnica v Berlinu) uredili poseben oddelek, kjer delujejo po načelih, ki so se zadnja leta dobro obnesla na monakovski kliniki. Misel izvira v

svoji prvotni obliki od bielefeldskega zdravnika dr. Gersona.

Za neposredno prizadetega zdravnika ga skoro ni lepšega doživetja od opazovanja, kako se pod vplivom te posebne hrane bolniki dan za dnem boljšajo in v nekaj tednih popolnoma ozdravijo — pacienti, ki so trpeli na najhujših oblikah tuberkuloze, predvsem kože (lupus), tako hudih, da jim doslej vobče nismo poznali leka. Kuri ranje s hrano pa je dobra priprava tudi za kirurško zdravljenje pljučne tuberkuloze; včasih dosežejo ž njim toliko zboljšanje celo brezupnih bolezenskih form, da je naposled vendarle še moči napraviti uspešno operacijo.

Ujetnik na Novi Gvineji

Iz pripovedovanja drznega iskalca zlata

I

V miglajočem, slepečem solnčnem siju je ležal široki zaliv Buna na severovzhodnem obrežju Nove Guineje. Ni vela niti najrahljejša sapica. Krasno, zeleno, štiri ali šest metrov dolgo listje vitkih kokosovih palm na obali je viselo kakor mrtvo; še zganilo se ni. Zatohla sopara je ždela nad vso pokrajino. Nekoliko dalje od obrežja si videl vladna poslopja s širokim vencem razcvetenih dreves, medtem ko so se nekaj sto metrov naprej ostro razločevala od živozelene okolice bele stene Williamovega skladišča. Le-to je bilo majhna stavba s tremi prostori; na široki verandi nasproti zalivu so se nekoč kar trli žejni gostje.

Bilo je v času, ko je še zlato polje Yodda obetalo zlatokopom bajno bodočnost. Takrat so krožile ondí tako čudne in neverjetne zgodbe o raznih pustolovščinah, da so se nekaterim ljudem ježili lasje.

Toda vse je minilo nenavadno naglo. Nekega lepega dne se je razvedelo, da so najdišča zlata docela izčrpana. Kmalu nato je postala ta veranda, nekoč vedno polna bogatečih se ljudi ali nadejajočih se bogastva, popolnoma pusta. Zlatokopi so se preselili k novemu polju Lakekamu, obetajočemu večjih dobičkov. Samo v kotu osamele verande je počival v starem naslanjaču velik, zajeten mož, o čigar drznih pustolovščinah so nedavno še vsi govorili.

Pred desetimi ali dvanajstimi leti je prišel Friderik Glückskind, Nemec po rodu — ime, ki ga je nosil, ni bilo le prazna beseda — na Novo Guinejo iskat srečo. Res je, pečeni golobi mu niso kar frčali v usta. Pošteno se je trudil, nobenega dela se ni branil, noben napor mu ni bil prevelik. Tako se je pri njem izpolnil rek starega Moltkeja, da je sreča zvesta samo vztrajnemu. Da je bil Friderik Glückskind fant od fare, saj je meril dobrih 190 cm, si spoznal na prvi pogled; sicer pa ni ne po vnanjosti niti po vedenju razodeval, da bi bil neustrašen mož, ki se ne boji ne smrti ne ludiča. Vsi so govorili o njem izredno spoštljivo. Tudi njegovi slugi so šli za njim na vsako, še tako težavno pot; nemara bi se bili zanj vrgli tudi v ogenj. To je vendar dokaz, da je kdo mož na pravem mestu. Na ekskurzijah mu ni šlo izključno za izsleditev zlatih polj. Kot izobražen mož, ki je bil dobro izšolan, je kazal tam, kjer je bila prilika, živahno znanstveno zanimanje. Bil je zares užitek, poslušati pripovedovanje tega moža — kakor na primer onega dne, ko smo ga našli pri steklenici sherry cobblera na zapuščeni verandi in z užitkom poslušali zgodbo, ki nam jo je pravil.

»Kakor znano, je bila bivša nemška Guineja ali Dežela cesarja Viljema bogata s prirodnimi zakladi, zlasti z zlatom. Da so se ti zakladi dosihmal le malo izkoriščali, ni bila krivda ual, mar-

več strah zlatokopov pred bojevitimi, tujcem zelo sovražnimi domačini. Rad bi bil popotoval po reki Variji gori k izvorom, zakaj že pri ustju smo imeli krasne uspehe. Bil sem preverjen, da bi družba štirih belcev z družino petdesetih slug bila dospela — četudi ne brez vsakršnih neprilik — srečno do cilja in se vrnila z ne majhno vrečico zlata. Zaman sem iskal tovarišev. »Ni vsak Glückskind kakor vi,« mi je rekel vsakdo. Skratka: ljudje niso imeli poguma.

Ko je potem na polju Yodda postajalo čedalje slabše in ko smo vsi nestrpno pričakovali vesti o Lakekamuijskih poljih, me je nekega dne minila potrpežljivost. Vzel sem svoj veliki čoln, zavil pičli izsledek zadnjih šestih mesecev, poklical dvanajstoric svojih oraklivskih slug, samili močnih, izbornih dečkov, ki so že dolgo delali zame, pa smo sedli v čoln, razvili jadra in odpluli v najlepšem severovzhodnem nonsunu iz bunajskega zaliva. Ob tem ugodnem vetru smo pripluli v šestih dneh do ustja reke Markhem; na plitvini smo se, kaj pa, do dobrega zmočili in potem prišli za vesla. Zdaj nismo pluli tako hitro kot prej, zakaj ugoden veter daje vendar le za nekaj konjskih sil večjo moč nego 24 rok Oraklivcev. Reka Markhem je kakor večina novoguinejskih tekočih voda — takoj na početku svoje višine tipična podoba močvirskih rek. Prva dva dni ni bilo ne na levi niti na desni sledu po prebivalcih. Šele tretjega dne zvečer smo malo pred solničnim zahodom tik ob rečnem ovinku opazili papuansko vas. Ko smo se približali, so kazali domačini zelo sovražni videz: moške so bili na mah oboroženi in so togotno krillili s kamenitimi palicami, žene pa so vrišče bežale iz vasi v pragozd — kakor znano, slab znak! Velel sem slugam, naj mirno veslajo, sam pa sem vaščanom pokazal hrbet. Ko so videli, da se sploh ne zmenimo za nje, marveč da smo po pristanku mirno zakurili ogenj in se naredili po domače, so se počasi pomirili. Naposled je jel prihajati drug za drugim in čez uro smo kupili od žena nekaj sladkorne trstike, jamo (rastlino, čije korenine se uživajo kot hrana) in taro (tudi priljubljena rastlinska jed); sprijateljili smo se tudi z možmi.

Ker je bil tok reke takoj za vasjo dokaj deroč, sem vztrajal tu kakih teden dni; razdelil sem svoje zaloge v manjšo prtljago in oprtil z njo sluge. Čoln in ostanek svojega blaga sem ostavil pri

novih prijateljih, ki so obljubili, da ga vzamejo v shrambo. Dejal sem jim, da se vrnemo čez mesec dni. Zdaj smo se napotili navzgor v hribe.

Vsako rečico ali potok, ki smo naleteli na njo, sem skrbno preiskal; odkril sem sledove zlata, toda nikjer se ni obetal večji donos. Prav tako malo smo videli domačine, čeprav bi se bili imeli srečati v teh krajih z rodno Bakayev, ki so doslej na glasu kot ljudožrci. To mi je bilo neprijetno zbog tega, ker sem se nadejal, da se bom lahko pri njih preskrbel z jamom in taro. Na koncu meseca so se naše zaloge do dobra izpraznile; ostalo je le nekaj neznatnih izbirkov. Kaj začeti? Ker bi pot nazaj v prvo vas trajala deset do dvajset dni, ni preostalo nič drugega nego prodirati dalje in upati, da zaželeno selišče Bakayev ni več daleč.

To pot me je moja dotihmal še precej zvesta sreča pustila na cedilu. Vsem nevoljam se je pridružila še huda mrzlica; ker nisem imel s seboj kinina, me je neusmiljeno tresla in davila. Zdaj ni bilo niti misliti na iskanje zlata; edini cilj mojega hrepenenja je bila vaška plantaža. Naposled sem tretjega dne zjutraj z vrha, ki so ga bili moji sluge nekoliko obsekali, ugledal v daljavi na zapadu z jamo in tarom zasajen kraj. Veseli smo se napotili v to smer, toda globoko rečno korito in neprehodno spodnje grmičevje z gostimi, čvrstimi vodnimi rastlinami in zračnimi koreninami nas je tako oviralo, da smo šele drugega dne prispeli do plantaže.

Ob našem prihodu je bilo zasajeno zemljišče docela odljudno. Razni sledovi pa so kazali, da so utegnili biti ljudje še zjutraj na tem mestu. Tare, jame in sladkega krompirja, tudi sladkorne trstike smo našli tu v izobilju, toda ni bilo nikogar, ki bi nam bil to prodal. Zato smo si morali za sedaj v sili kar vzeti to, kar smo nujno potrebovali. Moji dečki so ročno postavili šotor sredi plantaže in smo jeli urno kuhati. Po dolgem postu smo si lahko zopet privoščili malo več jedače in pijače.

Naslednjega jutra me je mrzlica tako prišla, da se nisem mogel niti ganiti. Dasi mi je bil moj zvesti sluga Bobi sporočil, da se v okolici zbirajo Bakayi in da sigurno nimajo dobrih namenov, se nisem dal vplivati in odrediti takojšnjega odhoda. Dejal sem, da je bolje, če počakamo še dva ali tri dni, da se mi malo potolaži mrzlica.

Tudi naslednjega dne me je bil Bobi nagovarjal, da naj brž odpotujemo dalje; nisem ga bil ubogal.

»Ni mogoče, Bobi,« sem odvrnil. »Hudo sem bolan, mrzlica me tare, jesti ne morem nič; morali bi me nositi. Toda slušaj, kar ti velim: zberi vse slugе in zlezite na najvišji vrh v bližini, ogledajte si pazljivo okolico in reko, in se delajte, kakor da bi hoteli oditi tja. Medtem bo mrzlica minila in se vrnemo brez težkoč v papuansko vas.«

Nisem niti slutil, kako daleč je bila reka od našega sedanjega taborišča.

»Ne vzamem vseh slug, gospod,« je odvrnil zvesti Bobi. »Vi se ne boste mogli bojevati, če pridejo Bakayi, — preveč ste bolni.«

Imel je prav. Boljše nego jaz v boleznih je Bobi doumel nevarnost mojega položaja. Ko je naslednje jutro odhajal, sta ostala pri meni dva sluga. Sedla sta k odprti strani šatora k ognjišču, medtem ko sem se jaz na nasprotnem koncu kuhal v vročnici.

Tiho je potekal dan; samo zdaj pa zdaj se je čul krik Bakayev, ki so morali biti nekje v bližjem pragozdu. Včasih je krenil nekateri izmed slug pogledat, kje so skriti, toda gosta mreža trop-

ski bujnih prapotov, lijan in drugih vzpenjalk mu ni dopustila niti koraka naprej. Ves čas sem ležal v nekakem polsnu, iz katerega sem se le na hipe prestrašeno vzdramil. Morila me je nepopisna žeja. Ko se mi je zvečer malce zjasnilo v glavi, sem videl oba sluga sedeti nemo in topo pred ognjiščem, na katerem se je kuhala njuna večerja. Zdaj me je jelo skrbeti za ostale slugе, ki bi se bili morali že zdavnaj vrniti z izleta k reki. Da jih ne bi Bakayi napadli in usmrtili? Ali pa jim je kaj drugega preprečilo vrnitev? Počasi se je mrzlica zopet poslabšala, toda preden sem utožil v polzavest, sem imel še toliko poguma, da sem popolnoma nabil puško in revolver ter oboje postavil z naboji vred tik sebe.

Počasi se je vlekla noč; nemirno sem se bil premetaval po ležišču in obračal z boka na bok. Nenadoma me prebudi zavijanje in tulenje, ki je bilo tako strahovito, kakor bi se bili zbrali vsi peklenški duhovi. Prevzet od groze skočim pokonci in ugledam tolpo tetoviranih ali z različnimi nenavadnimi slikami poslikanih Papuancev, ki so se z napetimi loki vrgli k našemu šatoru.

Ali so letala res nepremagljiva?

V članku »Fantastični oblaki prihodnjosti«*) smo seznanili čitatelje z izvajanjem Američana Stuarta Chasa v »The New Republic«. Ta avtor sklepa, da bodo bodočo vojno odločila letala, čijih napadov na mesta ne bo mogoče odvrniti.

Nekoliko bolj optimističen je ameriški major G. M. Barnes (glej »Scientific Amerikan«, Newyork, maj 1929). Ta ne misli, da bi bila letala tako nepremagljiva. Topovi zoper napade z letalom so še vedno tako resni sovražniki tem »mehaničnim ptičem smrtonoscem«, da je položaj nekoliko »boljši« nego ga opisuje Mr. Stuart Chas. Iz članka omenjenega ameriškega majorja posnemamo nekatere misli, ki utegnejo zanimati pri nas vsakega vojaka in nevojaka.

Često se trdi — piše Mr. Barnes — da se bo bodoča vojna odločila v zra-

ku, da so razdejalne možnosti modernega letala v vojni tako neomejene, da nasproti njim izgube vse druge vrste orožja na kopnem in na morju vsakršni obrambni pomen.

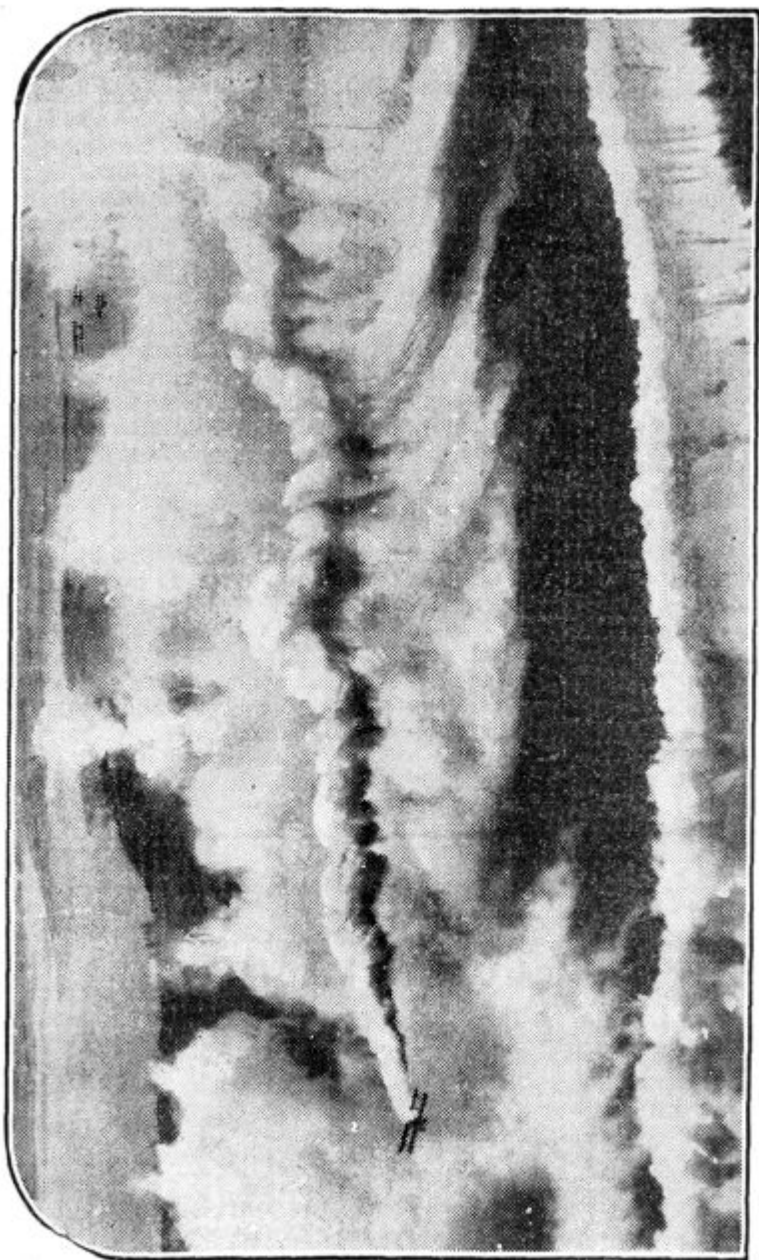
Letalo se je med svetovno vojno razvijalo z veliko hitrostjo. Zoper njega smo imeli dvoje obrambnih sredstev: druga letala in pa topove. Iz službenih poročil se da posneti, da je v vojni odpadlo na pet po letalu uničenih aeroplanov eno s topi sestreljeno letalo. Po vojni pa je tehnika obrambnih topov silno napredovala.

Vloga topa je v tem, da sestrelijo letalo ali pa ga prisili, da se umakne v tako višino, kjer ne more več opravljati svoje naloge, t. j. opazovati sovražnikovih postojank, ali jih bombardirati. Malo jih je, ki dvomijo, da ne bi mogel top s 7,7 cm ali 10,5 cm, ki izstreljuje kroglice z ogromno razstrelivno močjo, uničiti vseh aeroplanov, ki se nahajajo v območju njegovega do-

*) Glej »Življenje in svet«, knjiga 6., str. 7.

sega. Letalo ima vendar zelo občutljivo konstrukcijo in se ne bo moglo najbrž nikdar obdati z jeklenim oklopom, ki bi uspešno kljuboval opasnim drobcem topovskega projektila, ki se od

Če hočemo letalo uničiti, ni treba, da bi krogla eksplodirala ravno pri letalu, zakaj razstrelivni drobcji se širijo od točke detonacije v prostor kot relativno čvrsta masa, nalik gobi, pri če-

Izvidno letalo angleške zračne flotilje spuša umetne oblake, da zakrijejo bojne enote

trenutka detonacije razprše v prostor z neverjetno hitrostjo nad 1200 m v sekundi. Tak zaščitni oklop bi bil za letalo veliko pretežak.

mer je kapica obrnjena navzgor v prostor. Petdeset metrov desno ali levo ali 100 m naprej od eksplozijskega središča se nahaja vsako letalo v dosegu

pogubonosnih drobcev razstreliva.

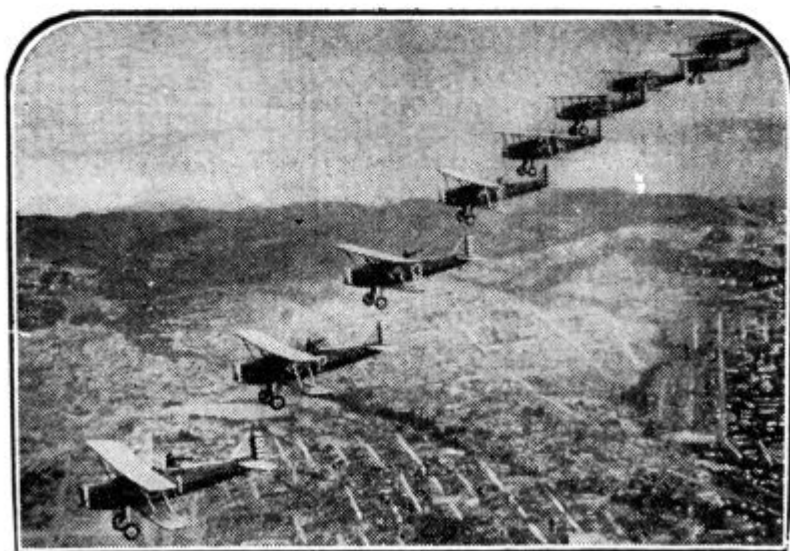
V svetovni vojni so topovi redkeje zadeli svoj cilj. Ker se je cilj gibal s hitrostjo 50 m v sekundi ali še več, so se silno naglo izpreminjali tudi vsi elementi ciljanja. Poizkusili so določiti prihodnjo pozicijo letala z raznimi pomožnimi sredstvi in tako pridobljene številke so potem telefonirali topničarjem. Le ti so izstrelili kolikor moči hitro, toda če je imelo letalo količkaj sreče, je med tem že prekoračilo doseg, s katerim so topničarji trdno računali.

Po svetovni vojni pa se je določevanje cilja ali kontrola streljanja silno izpopolnilo. Po novi metodi je najprej treba določiti, v kakvi višini je letalo. To se lahko danes dožene zelo natančno s stereoskopnim višinomerom. Ostale številke, ki so potrebne za natančno ciljanje, se doženejo avtomatično z računskim strojem, katerega namerimo z dvema teleskopoma na cilj in nam takoj pokaže oddaljenost, hitrost in krivuljo, v kateri se giblje letalo; da, absolutno natančno pokaže tudi višino in smer, kamor je treba nameriti naš top, da bo v vsakem hipu v pravilni razdalji prestrezal cilj našega strela. Top se ravna natančno po tem in skuša prestreči letalo, ker projektil potrebuje nekaj sekund, preden doseže določeno točko. Računski stroj je tako izpopolnjen, da avtomatično upošteva celo smer in hitrost vetra, hitrost projektila

pri izhodu iz cevi in gostoto atmosfere v trenutku, ko se je top sprožil.

Če bi se mogel top nenehoma — denimo, z električnim kontaktom — ravnati natanko, torej brez najmanjše zamude (in tu je že sekunda znatna časovna edinica!) po številkah, ki jih kaže računski stroj, tedaj bi mogel slediti letalo tako rekoč korak za korakom. No, to smo ravno nedavno dosegli. Topovi z električnim pogonom so sposobni za to nalogo. Drugi element — namreč reguliranje vžiga, tako da projektil natanko v določenem trenutku eksplodira — se takisto že z elektriko uravnava do pičice po računih tega stroja. Danes se izdelujejo že mnogo zanesljivejši vžigalci.

Onim, ki dvomijo, da bi topovi vendarle dovolj natanko zadevali v določen cilj, je treba povedati še to, da je zmerom preračunjena tudi verjetnost, da se bo projektil razletel na mestu, ki je še vedno zadosti blizu letalu, da ga poškoduje. Če je top pravilno uravnan, znaša verjetnost učinkovitega strela približno 38 % pri daljavi 4 km in 25 odstotkov pri daljavi 6½ km. Te povprečne številke veljajo za topove 7,7 cm, pri topovih z 10,5 cm pa so še večje. Ker do sedaj doseženi odstotki predstavljajo približno četrtino, je to znak, da bo nadaljnji napredek v kontroli strela vodil k vedno večji natančnosti, ne oziraje se niti na to, da ali se bodo topovi sami in pa municija kaj

Letalski manevri v Zedinjenih državah

izpopolnjevali ali ne. Seveda se pri do-sedanjih poizkusih ni moglo ustvariti pravo vojno stanje, zato dejanski uspeh v vojnem času ne bo tako velik, kakor bi bil kdo mislil. Letalci se bodo skušali varovati z oblaki dima ali z leta-njem sem pa tja.

Z druge strani pa velja pripomniti, da bo v vojni letalcu težko odkriti top-ničarsko baterijo; ko bo že v njenem območju, še ne bo vedel, da kje ob-stoji. Baterija s štirimi topovi 7,7 cm lahko izstrelji v eni minuti sto strellov. Ko se letalec zave prve detonacije in če se nahaja v oddaljenosti 4 km od ba-terije, je že na poti k letalu več ko 16 projektilov. Neugodne vremenske raz-mere po navadi koristijo topu, ker se mora letalec gibati pod oblaki, če hoče napasti kak cilj na zemlji.

Ponoči se lahko odkrije letalo po ro-potu motorja in po zračnih tokih okoli njega. Posebni aparati lahko sledijo njegovo pot kakih 25 km daleč. Le ti stalno beležijo njegovo približno pozici-

jo. Veliki, električno regulirani žarome-ti iščejo letalo na onem mestu, ki ga je označil aparat. Če ga je žaromet enkrat izsledil, se mu ne more več izmuzniti z nikakim manevriranjem. Ko pa je cilj z reflektorji zadostno osvetljen, je po-stopanje isto kot podnevi.

Lahki in lahko premični topovi so važno obrambno sredstvo pred letali pri razdalji do 2,5 km. Štirje topovi, ki so montirani skupaj na istem podstav-ku in oddajo v minuti skupaj 500 stre-llov, lahko obsipljejo letalo s pravo to-čo topovskih krogel. Ravna se po po-dobnem instrumentu kakor topovi 7,7 cm.

Pisec noče trditi, da bo artiljerijski ogenj kdaj branil letalom, da se sploh ne bi dvigali v zrak. Poudarja samo, da ne velja mnenje, da bo letalo v bo-doči vojni triumfiralno nad vsem ostalim orožjem. Letalu gre v zapleteni, nepre-stanim izpremembam podvrženi vojni mehaniki važno mesto poleg podmorni-ce, tanka in topa.

Solnčni žarki in kolonjska voda

Spomladi in poleti se pri nekaterih ljudeh pojavijo na koži rjavi madeži čudno skri-venčenih oblik: včasih je koža kakor da bi jo oškropil, včasih pa kaže podolgaste maroge. Starejši zdravniki si te kožne bolezni niso znali prav razlagati. Domnevali so, da jo povzroča okrasje, ker se bolezen najraje po-javlja pri ženskih na tistih mestih, kjer je koža gola in kamor se obešajo take reči. Na kakšen način naj bi okrasje povzročilo izpuščaje, s tem si stari zdravniki niso be-lili glav.

Berloque — bolezen, kakor so imenovali rjave kožne madeže, je ostala do najnovej-šega časa nepojasnjena, čeprav je baje že pred mnogimi leti tržaški profesor Freund pogodil njen pravi vzrok. Šele prof. Hoff-mann je po naključju odkril pravega pov-zročitelja: kolonjsko vodo. Do tega odkrit-ja pa je prišlo takole:

Nedavno je neka dama v prvi pomladan-ski vročini napravila izlet na gore v oko-lici mesta Bonn ob Renu. Med potjo je pre-ganjala vročino in utrujenost s prav izdat-nim uporabljanjem kolonjske vode. Drugi dan pa so se ji sem pa tja po vratu in orsih pokazali znaki vnetja, in nekaj izpuščajev. V nekaj dneh se je sicer vse lepo zazdravilo, a ostale so značilne berloque-bolezni, če-prav dama ni nosila prav nobenega okrasja. Da izpuščaje res povzroči kolonjska voda, so takoj nato pokazali tudi poskusi. Zaradi te-ga so bolezen sedaj prekrstili v Eau-de-Co-logne — črnokožnost.

Kolonjska voda in nekateri parfumi na-pravijo namreč kožo silno občutljivo za solnčne žarke. Tega so krivi v prvi vrsti al-kohol in nekatera eterična olja, ki so v njih, nemalo pa tudi citronina kislina, ki pod vplivom ultra vijoličastih žarkov pože vrhne plasti kože. Učinkovite pa so te snó-vi samo tedaj, če se je koža prej temeljito prepotila, ker se v tem primeru lahko glo-boko vlezejo vanjo. Kamor proniknejo, tam se bujno razrase staničevje kožnega barvi-la, ki potemni kožo.

Kolonjska voda pa učinkuje na posamez-ne ljudi zelo različno. Nekaterim vobče ne more do živega, dočim se drugih prime že pod vplivom šibke dnevne svetlobe. Zgodí se celo, da se madeži pojavijo na takih me-stih, kjer je koža vedno pokrita z obleko.

Umetnim potom je črnokožnost, ki jo pov-zroča kolonjska voda, težko doseči. Posku-šali so že s kremenčevo lučjo, ki bogato izžarja ultravijoličaste žarke, toda brez po-sebnega uspeha. Najbrže se pri tem koža premalo pregreje in prepoti.

Zdravniki poskušajo, kako bi se utegnilo to nenavadno počrnenje kože izkoristiti v zdravilne namene. Znano je namreč, da je množina rjavega barvila v koži v neki har-monični zavisnosti s stanjem nekaterih no-tranjih bolezni, n. pr. kronične jetike. Ne-kateri zdravniki so mnenja, da bi pomnoži-tev kožnega barvila s pomočjo kolonjske vode nemara ugodno vplivala nanje. Dr. Ax-mann upa, da bo s kolonjsko vodo mogoče

vobče zdraviti vse kožne bolezni, zlasti pa pod imenom »vitiligo« znano bledokožnost, ki največkrat kaže na bolelni organizem.

Bodi že tako ali drugače, za enkrat so črne maroge, ki jih povzroči kolonjska voda, zelo neprijetna bolezen, zlasti če se pokažejo na vidnih mestih. Kdor uporablja mnogo kolonjske vode, se jih bo najlažje ubranil, ako preizkusi vpliv kolonjske vode na lastni koži. Seveda bo najumestneje na-

praviti poskus na takem mestu, ki ga pokriva obleka. Če se rjavi madeži enkrat izpuste, potem jih je zelo težko odpraviti. Drže se tako trdovratno, da jim niti najmočnejša belilna sredstva, kakor n. pr. vodikov dioksid (perhidrol), s katerim se belijo lasje, ne morejo prav do živega, zaradi tega naj bodo kopalci in turisti zelo previdni pri uporabljanju kolonjske vode.

(Po »Umschau«, št. 26. I. XXXIII.)

Socijalne in gospodarske prilike v Peruju

Po svoji etniški in socijalni strukturi današnji Peru presenetljivo spominja na Mehiko za Porfirija Diaza. Ogromne latifundije v deželi pripadajo omejeni plasti Kreolov, medtem ko so Indijanci in mešanci prisiljeni služiti si kruha v rudnikih, industriji ali

vsakršne vlade, čeprav tvori štiri petine vsega prebivalstva. Republiko vlada diktator in njegov ozek krog. Republikansko-demokratske ustanove so v Mehiki samo maska, za katero se skriva avtokracija.

Kdor obišče Peru in pozna zgodovino Mehike, bo tedaj malo zaupal njenim političnim in socijalnim razmeram. Ne cvetoča trgovina, ne pogled na krasne stavbe mu ne bosta dala pozabiti, da je kazala Mehika pred dvajsetimi leti še vse drugačno, lepše in mikavnejše lice. Bila je podoba, da je ta dežela najbolj konsolidirana republika cele latinske Amerike. In vendar je izbruhnila v deželi strašna državljanska vojna, ki je državo malone upropastila.

Argument, ki se često navaja in pravi, da so Indijanci v Peruju mnogo krotkejši od Mehikancev, v tem primeru ne drži. Domisljmo se samo strašnih indijanskih vstaj pod Tupac Amarujem koncem osemnajstega veka! Vodja je zbral armado nad stošestdesetih tisoč mož. Razsulo ni bilo nič manjše kakor pri četah svečenika Hidalgo, ki je z Indijanci vznemirjal Mehiko. Kakor v Mehiki se pa zdi, da so Indijanci tudi v Peruju malo aktivni, vendar pa pripravljeni na boj, če najdejo primerne voditelje. Če bi pa prišlo do takšne vstaje v Peruju, bi bila ta nedvomno strašnejša nego mehiška gverilja. Sto in stoletja zatiranemu Indijancu namreč manjka popolnoma čut odgovornosti in zmisel za konstruktivno delo.

Vendar pa je še nekaj, česar spričo tega ne smemo pozabiti. Peru ni nikoli poskusil vojn, ki so tako grozno stresale mehiško državo in so jo prijele za njen življenski živec. V zgodovini Peruja je sicer nekaj državljanskih vojn, državnih prevratov, vstaj in revolucij, kakršne najdemo v povestnici sleherne

Ilovnata plastika iz starega Peruja
(Lesorez slikarja-grafika E. Justina)

kot dninarji. V obeh deželah, v Peruju in Mehiki naletimo še danes na posamezne ostanke tistega agrarnega komunizma, ki napravljala zemljo za last skupnosti. Ta ga potem oddaja posameznikom v uporabo za omejeno dobo.

Posebnost te dežele je tudi, da je velika množica prebivalstva, t. j. Indijanci in mešanci docela izključena od

južnoameriške države. Toda te stvari so se v Peruju odigravale povečini med voditelji akcij. Število mrtvih je bilo vedno zelo majhno. Vladajoča plast Kreolov ni bila v Peruju nikdar tako blazno krvoločna kakor v Mehiki, kjer so Španci bili vsak trenutek pripravljene klati Indijance, samo da jih bo prej konec. Medtem ko so belokožci v Mehiki prišli ob ves ugled, se je ohranilo v Peruju do njih še nekaj spoštovanja.

So pa druge stvari, ki govore v prilog Kreolom. Lima, glavno mesto države, ima izredno ugodno lego. V neskončno razsežnem Peruju, kjer je mo-

omejiti protidržavne akcije na ognjišča lokalnega pomena. Država je po temtakem vedno zavarovana.

Nesrečna revolucija v Mehiki pa je tudi perujske mogočnike izmodrila in jim povedala, da vlada nikoli ne sme iti do skrajnosti. Leguias, ki stoji državi na čelu, se je skušal vsem nevarnostim in eventualnostim izogniti na ta način, da je ustvaril nekakšne vrste srednje kmetiče. Rodovitna zemlja se danes parcelira in oddaja naseljencem. Podobno se dodeljuje zemlja evropskim kolonistom. Oblast jim jo nakloni toliko, kolikor jo potrebujejo za osamosvojitve. Poleg tega obstoji v

Trg Bologne v Limi

goče priti v prestolnico šele no več tedenski ježi, se kaj lahko zgodi, da izbruhnejo upori lokalnega pomena. Zgodi se tudi lahko, da ostanejo vstasi trenutno zmagoviti. Skoro neizvedljivo pa je, da bi izbruhnila vstaja na več mestih, ki so drugo od drugega silno oddaljena in ločena. Organizacija takega skupnega gibanja je skoro neizvedljiva. In tako je Lima vsak hip v stanju zatreti uporniško gibanje in

Peruju še danes kakih petnajststo indijanskih zadrug, ki razpolagajo s precej velikim ozemljem. Dasi ima to tudi svoje senčne strani, ker onemogoča racionalno kulturo v modernem pomenu, je pa vendar verjetno, da bo i naprej ostalo pri sedanjih razmerah. Skupna last pomeni namreč za Indijance nekakšno naravno zaščito in lahko prištedi indijanskim rodovom eksistenčno borbo.

Kar pa navdaja človeka v Peruju z dobrimi nadami, je dejstvo, da so se revolucionarne akcije v Mehiki men- da za dogleden čas polegile. Navzlic temu, da so se razmere pod Obrego- nom in Callesom razmajale, so se stva- ri le v toliko ustalile in popravile ter obrnile na boljše, da so se iz nekdanjih prekucuhov izoblikovali konservativci, ki bodo že zaradi svojega branili dr- žavo in njene uredbe. Nemiri v Me- hiki, ki je veljala za najkulturnejšo dr- žavo v področju latinske Amerike, so vedno pogubno vplivali tudi na sosed- stvo.

Najvažnejši problem v Peruju pa je vprašanje naseljevanja. Že Humboldt je pred sto leti zapisal, da je Peru de- žela kolonistov. Peru ima vse pogoje, da postane kolonizacijsko središče vse- ga sveta.

Sedanji predsednik republike Leguías, je spravil motor gospodarskega življe- nja v pogon. Povsod se gradijo ceste za avtomobilski promet. Avtomobili brne visoko na Kordiljerah in drče ni- zdol proti pragozdovom Amazonske reke... Železniška mreža se izpopol- njuje. V prometu so že tudi letala in kraji, ki jih je bilo dosihmal mogoče doseči le z mulami, se odpirajo naj- modernejšim občilom. Peščena in su- hotna tla so preprežena z vodovodni- mi napravami, ki jih izpreminjajo v rodovitno zemljo za bombaž.

Stara Lima dobiva moderno, sodob- no, lice, obraz velemesta. Avenije so široke kakor pariška tekaljšča. Vlada razpolaga s krasnimi palačami. Lepa in moderna so bančna poslopja in ho- teli. Produkcija bakra in petroleja se avtomatično stopnjuje. Nastajajo in- dustrije in vlada se skuša osamosvojiti celo v pogledu preskrbe z manufaktu- rnimi izdelki. Trgovinska bilanca je ugodna. V zadnjih letih se je znatno konsolidirala.

To so svetle strani peruanske bla- ginje. Ogledati pa si moramo tudi dru- ge, manj ugodne. Peru je silno zadol- žen v inozemstvu. Največji upnik so Zedinjene države. Državni dohodki so zastavljeni in za vedno nova posojila je treba v New Yorku plačevati po se- dem in pol odstotkov obresti. Še več- ja je seveda obrestna mera med za- sebniki, ki zahtevajo za posojila 10 do 12 odst. obresti.

Te razmere znatno podražujejo vse življenje. Cene skačejo in obrestno

mero plačuje navadno konsument. Ali bilo bi zmotno misliti, da postopajo na ta način samo privatniki. Tudi dr- žava pokriva svoje potrebe z indirek- tnimi davki, ki znatno obremenjujejo odjemalca. Vžigalice stanejo toliko, kolikor drugod cigarete, in od pisem- skega papirja do avtomobila je vse obdavčeno s posebnimi državnimi do- skladami.

Da je življenje pod temi pogoji dra- go, se razume že po tem, kar smo do- slej povedali. Bilo pa bi lahko cenejše, da ni po sredi korupcije. Pri podelje- vanju koncesij se to najboljčutnejše po- zna. Denar gre ob takšnih prilikah iz državnih blagajn v žepe posredoval- cev. In poleg tega požre Lima za svo- jo monumentalizacijo ogromne vsote denarnih sredstev. Neredko tudi oči- tajo zasebnikom, da tratijo denar za nepotrebne izdatke, mesto da bi ga porabili za nujnejše melioracije. Stro- kovnjaki pravijo, da je današnji polo- žaj Peruja podoben dobi, ki je izzva- la nesrečno vojno s Čile in povzročila državni polom. Takrat je dežela prišla v odvisnost Angležev, ki so se pozne- je umaknili, da so na njih mesto sto- pili Američani.

Prirodna bogastva v Peruju so veli- kanska. Že prirodna bogastva na ba- kru in petroleju so neizmerna. Rudni- ki so sicer tujč last, vendar prehranju- jejo na deset in desetisoče domačinov in prinašajo dohodke, ki pridejo konč- no le v prid državni blagajni. Poleg petroleja in bakra je Peru silno bogat na sladkorju, bombažu in kavi. To bo- gastvo se da umetnim potom še po- večati, zlasti v zgornjem toku Ama- zonske reke, kjer so nedotaknjena še ogromna ozemlja.

Kakor skoro vse južnoameriške re- publike, je tudi Peru postal v zadnjih dvajsetih letih iz angleške kolonije ko- lonija Amerike. Razvoj, ki je že pred vojno naznačeval stalno naraščanje iz- voza in uvoza ameriških Zedinjenih držav, se je v zadnjih letih tako po- večal, da so postale Zedinjene države največji odjemalec Peruja. hkrati pa tudi največji dobavitelj. Po svetovni vojni je Amerika v toliko prekosila Anglijo, da je danes v Peruju že dva- krat toliko ameriškega kakor angleške- ga kapitala. Newyork je popolnoma stopil na mesto predvojnega Londona. V rudnikih za pridobivanje bakra in v petrolejski industriji ima ameriški kapital vodilno besedo. Samo železni-

ce so povečini še v angleški zavisnosti. Toda tudi tu stopa Angležem na prste Amerika s svojimi — avtomobili! Avto je eden glavnih uvoznih artiklov v Peruju, uvaža pa se iz Amerike. Z izgra-

ditvijo peruanskih cest se bo ta panoga še bolj razvila in tako bodo Američani Angleže popolnoma izrinili iz Peruja.

William Somerset

Skrivnost prijatelja Liama

Med korespondenco tako nesrečno preminulega prijatelja Liama — česa si niso izmislili naši psihološko navdah-

njeni kronisti, da bi opravičili njegovo smrt pred znatiželjno javnostjo našega velemesta, ki mu je bilo vedno tako tuje

»Pismo«

(Risba kparja M. Pirnata)

in tesno, da ga je končno zaždušilo! — sem našel zavitek pisem, čijih vsebino ne razumem. Hočem reči: ne razumem jezika, v katerem so napisana. Poznam gospoda, ki so mu znani slovanski jeziki, mogel bi stopiti k njemu, toda — — Skrivnost, ki jo je odnesel s seboj prijatelj, je zame sveta.

Skrivnost? Ali nisem mar jaz tisti, ki vznemirja njegov onostranski spokoj z razkrivanjem njegove tajne? Šel je v »The Eternal Moment« z zavestjo, da ne ve nihče, razen nje, kaj vsebujejo ta pisma. Nihče. Niti jaz — njegov prijatelj, ki mu je zaupal vse. Vse? Liam, Liam!

Pisma je hranil v posebnem predalu pisalne mize. Vsako posebej v kuverti, kakor je prišlo. Čeprav ne razumem pisave, ki je velika in stisnjena, vendar vem vse. Ta pisma je pisala ženska roka tam daleč na kontinentu. In tej ženski je ime — Danica. In pisma so iz Jugoslavije. In na znamkah pečat: Bled. In zadnji datum: 23. VI. 28. Pet dni pred njegovo smrtjo. Pregledal sem pismo za pismom. Morda je v enem ali drugem odstavek ali vsaj stavček, morda samo beseda, napisana v jeziku, ki ga razumem. Morda je kje kaka prijateljeva opazka.

Tesno mi je bilo pri srcu, ko sem položil pisma nazaj v predal. Tesno tudi zato, ker mi je Liam zamolčal svoj jugoslovanski roman, ki je morebiti v zvezi z njegovo skrivnostno smrtjo.

Še enkrat sem prelistal večinoma prazne papirje, ki so ležali raztreseni po široki, s knjigami in revijami obloženi mizi. Nič, kar bi moglo pojasniti zagonetko njegovega naglega odhoda od nas.

Že sem bil vstal, ko sem zagledal med knjigami bel papir. Bilo je pismo. Zaprto in brez naslova. Ozrl sem se po sobi — in že sem čital pismo, ki ga je pisala Liamova roka:

Draga duša!

Za danes samo te besede. Hotel sem Ti pisati dolgo pismo in Ti razodeti moje načrte, toda moje življenje je sedaj tako čudno, da se bojim samega sebe. Še to: Srečen sem, ker si zadovoljna v prepričanju, da razumem Tvoja pisma. Piši vedno v svojem jeziku, ki mi je tako drag kakor Ti sama.

Iz dne duše najlepše želje Tvoja

Liam.

In spodaj je stalo pripisano:

Bodi dobra in ne piši mi, dokler ne prejmeš mojega prihodnjega pisma.

Pismo je bilo pisano v angleščini z datumom prijateljeve smrti in je še bolj zatemnilo zagonetnost njegovega ravnanja. Pogledal sem knjige, kamor je vtaknil prijatelj pismo — nedvomno v zadregi, ker je kdo stopil v sobo — toda moral sem se preveriti, da je bilo pismo vtaknjeno med dve knjigi, ki sta nedavno izšli: »Ashenden« in »The Assassin«. Ne tu ne drugod nisem našel nobene slovnice slovanskega jezika ali slovanske knjige. In vendar piše Liam, da razume njena pisma, pisana v jeziku, ki mu je prav tako drag, kakor ona sama!

Nepričakovano se mi je razjasnilo v glavi: Prijateljeva nenadna smrt je v zvezi s to skrivnostjo. In moja dolžnost je, da rešim uganko — —

Poklical sem Kathleen, staro pomožnico služkinjo, in ji naročil, naj me odjavi pri gospej. Prijateljeva mati, častljiva dama, me je odslovila s solzami v očeh, ki so se po Liamovi smrti tako čudno spremenile, da bi jih ne poznal več brez tega visokega, bledega čela, ki je tako slično Liamovemu.

Kathleen je hitela odpirat vrata, jaz pa sem ostal v predsobi. Poklical sem jo.

— Kathleen, vi ste poštena ženska. Gospod Liam je govoril vedno dobro o vas. Povejte mi resnico! Kaj veste, kar bi moglo pojasniti vzrok njegove nesreče?

Služkinja je položila na stol ob majhni kredenci debelo starinsko knjigo, ki jo je držala pod pazduho, in žalostno odgovorila, da je prišlo tako hitro in da ne ve ničesar.

— Vi niste posebno dolgo v tej službi?

— Ne, gospod. Prišla sem pred letom dni.

Zamišljen sem hodil po sobi. V nervoznosti sem prijel za starinsko knjigo in jo odprl — —

— Kathleen!

Moj glas je bil nedvomno strašen, kajti videl sem, kako se je služkinja stresla in sklenila roki.

Bulil sem v naslovno stran debele knjige: Sveto pismo — je stalo tiskano v jeziku, ki je nalikoval onemu v pismih iz Jugoslavije.

— Čigava je ta knjiga?

Kathleen je molčala. Zopet se je oglašila dolžnost prijatelja v meni. Stopil sem pred služkinjo:

— Jaz sem od policijskega urada in imam dolžnost razjasniti smrt gospoda Liama. Govorite resnico, sicer vas dam odvesti v zapor!

Služkinja je stala preplašena.

— Govorite! Čigava je knjiga?

— Moja, gospod — je zajeceljala.

— Od kod ste? Vi niste Angležinja!

— Iz Michigana, gospod.

— Ni res!

— Imam rojstni list.

— Kako ste prišli sem?

Služkinja je nekaj časa molčala, potem pa je na ponovno pretnjo odgovorila:

— Gospod, če ste od policije, vam povem vse, ker sem popolnoma nedolžna na smrti gospoda Liama.

In izpovedala je: V Ameriki je čitala oglas, da išče gospod resno starejšo služkinjo, ki mora znati slovanski jezik, kakor ga govorijo okoli Ljubljane. Ker je bil njen oče od tam doma in ker je bila v službi pri slovenskem duhovniku v Michiganu in je zato znala zahtevani jezik, se je ponudila, ker je mislila, da bo ostala v Ameriki. Ko pa je dobila pismo iz Londona, bi se bila skoraj premislila, da je ni premagala visoka plača. Ko je prišla sem, je morala gospodu Liamu priseči, da bo molčala do groba o vsem, kar ji bo zaupal. Pri teh besedah je pričela obupno jokati, češ da je prelomila sedaj prisego. Jedva sem jo potolažil.

— Vi ste torej tolmačili gospodu Liamu pisma, ki jih je prejemal?

— Tako je, gospod. Gospod Liam je bil ves srečen. Gotovo ste videli v testamentu, da je bil zadovoljen z menoj. Vedno je govoril, da me ne bo pozabil. In gospodična, ki jo je imel tako rad kakor Boga — Bog mu odpusti ta greh! — mora biti lepo in dobro dekle.

— Omenili ste testament gospoda Liama. Ali je kdaj govoril o tem?

— Govoril, govoril!

— Kdaj zadnjič?

— Ne vem, gospod. Še spomladi.

— Pozneje ne?

— Morda, pa se ne spominjam. Zadnje čase je bil tako otožen. Mislila sem, da je bolan.

— Ali je sprejemal obiske?

Služkinja je nenadno umolknila. Ponovil sem vprašanje. Težko so ji šle besede z jezika.

— Ker ste od policije, gospod, moram govoriti resnico. Da, gospod Liam je sprejemal obiske.

— Pogosto?

— Vedno češče.

— Podnevi? Ponoči?

— Ponoči.

— Ali poznate damo?

— Po obrazu bi jo spoznala.

— Ali boste povedali vse tako kakor sedaj meni, ako bodo zahtevale oblasti?

— Bom, gospod.

— Kakšna knjiga je to?

— Sveto pismo. Prinesla sem ga s seboj.

Spoznal sem, da je ženska poštena. Ko sem ji stisnil roko, se je njen izmučeni obraz razjasnil.

Razjasnilo se je pa tudi v meni.

Liam, Liam! Zavrgel si vrtnico za plevel —

AMERIŠKA ZRAKOPLOVBA

L. 1924. je imela Francija svetovni rekord v številu km, ki so jih preleteli po zračnih progah njeni avijatiki, namreč 3,620.000 napram 3,574.000 v Uniji in 2,997.000 v Nemčiji. L. 1927. so Zedinjene države stopile na čelo z 9,670.000 km, za njimi Nemčija z 9,670.000, nato Francija s 6,042.000 km. Zedinjene države in Nemčija se strašanski trudijo. Poglejmo si številke. V Ameriki so lani zgradili 4000 avijonov in letos jih bodo 10.000. Lani so prenesli 1700 ton poštnih pošilk. V poštnem obratu je zaznamovati eno samo nesrečo pri poletu 2,272.000 kilometrov. — Dodajmo tudi še to, da je v Zedinjenih državah 400 letalskih šol in da se vpisuje po 2500 kandidatov na mesec vanje. Nadalje premore Amerika 1500 zračnih pristanov, med katerimi so nekateri — popolnoma opremljeni — stali 1 do 2 milijona dolarjev, n. pr. v Bostonu, Clevelandu, Saint-Louisu, Chicagu, San Franciscu, Oaklandu. L. 1928. so uredili poprek 75 zračnih pristanišč na mesec in opredelili 4000 zemljišč za pristajanje. Ob koncu tekočega leta bo v Uniji 21.000 km proge ponoči razsvetljenih.

Dr. Vl. Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

(Nadaljevanje)

2.) Mitološko-narodopisne razlage

Te razlage skušajo rešiti uganko čarovništva tako, da smatrajo čarovništvo za nadaljevanje raznih paganskih kultov (oboževanja prirodnih sil), ki so se po končani zmagi krščanstva med narodom ohranili in ki so jih smatrali kristjani za oboževanje demonov, torej za čarovništvo. Te teorije so številne in deloma precej fantastične (točnejše podatke gl. Soldan II. zv., str. 361—370); v splošnem pa so vsem tem teorijam skupne naslednje misli:

Kakor je paganstvo oboževanje prirodnih sil, tako je tudi čarovništvo

vam, zborovanjem itd.), čarovnice pa na satanskih sestankih. Tako so znane razne čarovniške gore (n. pr. pri nas Donaška gora) prastara shajališča paganov. Valburgina noč pa odgovarja starogermanskemu prazniku spomladi (Maifest). Prav tako igrajo živali, ki so bile nekoč posvečene raznim paganskim božanstvom kakor n. pr. krokar Jupitru in Vodanu, mačka Freyji itd. tudi v čarovništvu neko vlogo (spreminjanje čarovnic v te živali). Krščanstvo je torej po teh teorijah skratka nadomestilo bogove s hudiči in takoj je nastalo novodobno čarovništvo.

Srednjeveška justica: privijanje palcev

(Lesorez slikarja-grafika E. Justina)

posnemanje vremenskih izprememb in prirodnih prikazni. Tako mečejo n. pr. bogovi kamenje v nebeško jezero, da pljuska voda čez bregove in povzroča s tem dež in točo; enako mečejo tudi čarovnice kamenje v vodo, če hočejo napraviti nevihto. Platno pomeni meglo, šiba pa blisk. Bogovi tepejo megle (platno) z bliski (šibami); isto delajo tudi čarovnice. Takih primerov bi lahko navedli še mnogo. Za razumevanje pa zadostujeta že navedena. Ujemajo pa se tudi kraji in časi, ko se zbirajo pagani k bogoslužju (darit-

Začetnik in prvi znanstveni utemeljitelj teh teorij je veliki učenjak in najboljši poznavalec nemške mitologije Jakob Ludovik Grimm (1785—1863). V svoji odlični knjigi »Deutsche Mythologie« (3 izd. [l. 1854.] 2. zv. str. 936—1058) skuša Grimm obširno in vsestransko dokazati predvsem zvezo med starogermanskim bogoslužjem in elementi čarovniške vere. Njegovemu vzgledu so sledili številni drugi učenjaki. Izmed teh je za naše (štajerske) razmere posebno važen prof. Rudolf Reichel, ki se je baval posebno s šta-

jerskimi čarovniškimi procesi. (»Ein Marburger Hexenproceß vom Jahre 1546« v »Mitteilungen des historischen Vereines f. Steiermark« XXVII zv. 1879 str. 130 — 135). Reichel zaključuje svoja izvajanja, da tvorijo čarovništvo blazne ideje, ki pa se niso porodile v možganih čarovnic, temveč so podedovane. Tudi med Slovenci so zagovarjali te nazore razni pisatelji kakor n. pr. Krek (»Einleitung in die slavische Literaturgeschichte str. 189 — 306), dr. Jos. Pajek (»Črtice« str. 22/23), Slekovec i. dr.

Ta naziranja so gotovo v mnogih ozirih pravilna, predvsem da se ne da zanikati neka zveza med čarovništvom in paganstvom. To zvezo smo tudi v tem delu večkrat izrecno povdarjali. V *splošnem* pa te hipoteze ne morejo obveljati. Predvsem je nerazumljivo, da bi se mogle paganske predstave ohraniti tako živo v spominu naroda skozi več stoletij, oziroma, da bi te skrite predstave koncem srednjega veka nenadoma brez vsakega pravega povoda izbruhnile s tako pogubonosno silo na dan. Grška in rimska mitologija poznata res zločeste ženske, ki imajo vse znake poznejših čarovnic (Medea, Kirka itd.).

Nerazumljivo pa je, kako da bi te predstave prodrle v široke plasti našega naroda, ki ni imel s paganskimi Grki in Rimljani nikakih ožjih stikov. Nemogoče je tudi, da bi te ideje razširili izobraženci, ki so poznali antično mitologijo, ker niso imeli zato nikakega povoda. — Še manj pa sta mogli vplivati na naše čarovništvo germanska in slovanska mitologija, ki bi prišli od vseh ostalih paganskih predstav še edini v poštev. Gotovo so Germani in Slovani poznali tudi čarovništvo, ker je čarovništvo občečloveško. Nemški čarovniški procesi pred 15. stoletjem in edini naš čarovniški proces iz te dobe (Veronika Deseniška) pa se, kakor smo že omenili, popolnoma razlikujejo od poznejših čarovniških procesov, ker ne poznajo niti kolektivnega pojma čarovnice, niti nočnih poletov, niti satanskih sestankov, temveč se omejujejo le na čarovniške pijače, povzročanje neviht, bolezní itd. To pa je tudi umljivo, ker ne pozna niti germanska niti slovanska mitologija zločestih žensk, ki bi se dale primerjati s čarovnicami. Germanska mitologija pozna samo bogovom in ljudem sovražne velikane (Thursen, Yo-

ten), ki bivajo na robu svetovnega morja. Boginja Bercht-Holda; ki drvi o božičnih nočeh preko zimske pokrajine in valkire pa so v bistvu ljudem naklonjena bitja. O slovanski in posebno o slovanski mitologiji nam v bistvu ni znanega skoraj ničesar, ker ne vemo, kaj je pristno naše in kaj so naši predniki prevzeli od drugih, oziroma če se razne bajke kakor o volkodlakih, pesoglavcih itd. niso udomačile šele v krščanski dobi. Edino kar je popolnoma zanesljivo sta »Zagovor zoper izvin« (gl. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, III. zv. št. 5157) in poročilo grškega zgodovinarja Prokopija.

Pa niti iz enega niti iz drugega vira ne moremo sklepati na čarovništvo, ki bi moglo biti v kaki zvezi s poznejšimi čarovniškimi procesi. »Zagovor zoper izvin« se strinja namreč popolnoma z nemškimi paganskimi (n. pr. Merseburškimi) zagovori, ki pa nimajo s pravim čarovništvom nič skupnega. Prokopij pravi v svoji zgodovini gotske vojne (535 — 555) o veri naših prednikov le: »(Anti in Slovani) verujejo v enega boga, ki nareja blisk in gosposduje čez vse... Usode ne poznajo in tudi ne verujejo, da bi imeli umrli ljudje kako moč. Kadar slutijo, da jim je smrt za petami, bodisi v bolezní ali pa v vojni, tedaj obljubijo takoj v svojem srcu, darovati bogu, če ji uidejo. Če potem smrti res uidejo, darujejo zvesto, karkoli so obljubili in mislijo, da so si s to daritvijo odkupili življenje. Časte tudi nimfe (vile) in druga božanstva in jim vsem tudi darujejo: med darovanjem se vrše razna prerokovanja.« Iz tega kratkega, pa jasnega poročila sledi samo, da je bila vera naših prednikov oboževanje prirode, da pa o kakih hudobnih ženskih bitjih sploh ni sledi. Še več: vera naših prednikov je bila brezdvomno vzvišena, plemenita in se znatno razlikuje od drugih verstev, ki so poznala ogabne kul-te hudobnih demonov.

Iz navedenega sledi, da je v začetku srednjega veka, ko dobi čarovništvo polagoma krščanski značaj paganstvo pač vplivalo na razvoj modernega čarovniškega pojmovanja ter tudi, da je grško-rimska mitologija nekoliko vplivala na pisatelje, ki so se bavili s problemom čarovništva (posebno kult Diane), da pa so trditve, da je čarovništvo samo nadaljevanje paganstva, povsem neutemeljene.

Davorn Ravljen

Po Dunavu od Beograda do železnih vrat

Vtisi in zapiski slovenskega izletnika

Pred največjo razvalino v Jugoslaviji

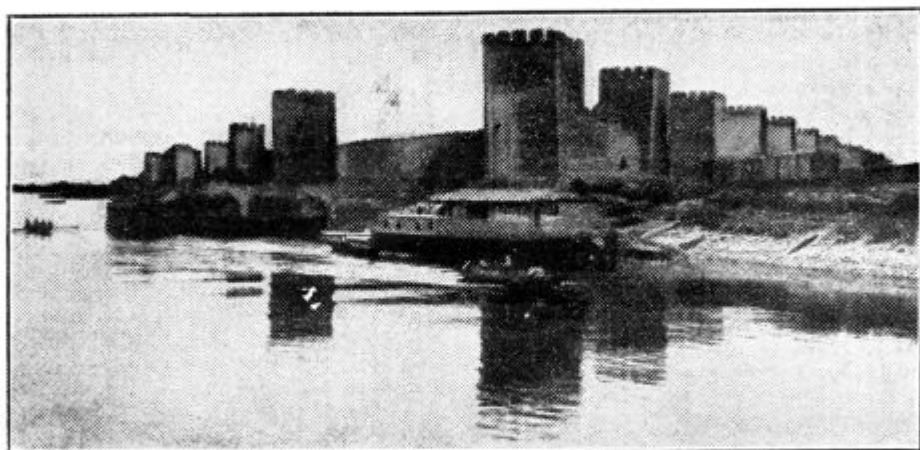
V lepem pozno pomladnem solnčnem dnevu je pot po Dunavu od Beograda do Smedereva polna slikovitih iznadenj. Močno pojačan s Savo se Dunav pod Beogradom razliva v širino kakor jezero in v njegovi vijoličasti vodi žari odblesek solnca, razsipajočega čisto, vroče zlato preko pokrajine, široko razvlečene tja proti Banatu. Bolj in bolj se za nami gubijo konture beograjske trdnjave s ponosnim Zmagovalcem na vrhu Kalemegdana, zrvnanim pokonci in vidnim le še kakor tanka bela konica.

vstop zabranjen. Naj le bo! Kdo bi se tudi v vročini vzpenjal med razvaline. Takole s hladnega perona ga raje ogledujem dolgo, dolgo.

Stojim pred največjo srbsko stavbo iz konca srednjega veka, pred eno največjaštnih, propadajočih razvalin Jugoslavije.

V burnem 15. stoletju, ko je po propasti Dušanovega carstva, po usodni bitki na Kosovu in padcu Beograda prodirala turška sila preko Balkana v srednjo Evropo, je postalo Smederevo glavno in na iztoku edino zatočišče srbskega

Smederevski grad despota Gjurgja Brankovića

Že davno smo se izognili železnim skladom, preko katerih bo tja do Pančeva vodil najdaljši most v državi. Na vsem desnem bregu rastejo zložno navkreber nizka pogorja, prepolna vinogradov in svežega zelenja, med katerim se belijo prijazne hiše, naselja. Tiha je pot, ki venomer sili k opazovanju. Kakor mogočna pesem o prošlih vekovih me končno predrami razgled na veliki, stari smederevski grad. Le še malo potrpljenja! ... Počasi stopam — vročina, poldanska vročina! — od primitivnega pristanišča po prašni cesti, vodeči proti mestu, išoč hladu v senci tik hiš. Levo zavijem nato, proti kolodvoru. Onstran proge je vhod v grad. Pravijo, da je

rodu. V despotovino Gjurgja Brankovića so se zgrnile množice in Smederevo je postalo nova prestolnica. Po privolitvi sultana Murata II. je despot Gjurgj Branković začel tik ob Dunavu graditi grad, trdnjavo, da zapre Madžarom prehod v moravsko dolino. (Tak je bil dogovor s sultanom, sklenjen leta 1428., a ni dvoma, da je prebrisan) Gjurgj istočasno računal na zvezo z Madžari in izbral ta kraj ob Dunavu zato, da mu bo bližja pomoč krščanskih zaveznikov v borbi proti turškemu prodiranju na sever.

Smederevo je takrat bilo neznatno naselje, ležeče ob stari rimski cesti, vodeči od Beograda kraj desnega dunav-

skega brega in ob Moravi proti Nišu. Iz tretjega stoletja po Kristu so že sloveli vinogradi te pokrajine, trsje je bil iz Male Azije semkaj presadil cesar Avrelij Probus, da bi tudi v miru zaposlil svoje vojnike — a sam kraj ob Dunavu je bil puščoben. Menda že takoj po dogovoru s sultanom je despot Gjuragj začel voditi priprave in dal dovažati les, kamenje, apno, nakar se je spomladi 1429. pričelo zidanje.

Načrt je bil izdelan po vzoru carigradske trdnjave. Velik, mogočen trikotnik. Vodstvo gradnje pa je prevzel despotov svak, brat njegove žene Jerine, Gjuragj Kantakuzen.

Ves narod je bil pozvan na kuluk, na »artakovanje«. Naporji so bili ogromni, ljudstvo je trpelo noč in dan. Tudi ženske. In nele fizični trud, tudi neprestane datatve so narod ugonabliale tako, da je trpeč goltal jezo in v narodnih pesmih za vse veke proklel despotovo ženo, ki mu že po tujem, grškem poreklu ni bila prikupna in je nanjo in njeno oholost valil vso krivdo za svoje trpljenje. Starina Novak, v pesmi in tradiciji poosebljeni srd te dobe in tega rodu, odgovarja knezu Bogosavu, zakaj je odšel med hajduke:

»Kad me pitaš pravo da ti kažem:
jest mi bilo za nevolju ljuto:
Kad Jerina Smederevo gradi
pa naredi mene u argatluk.
Argatovih tri godine dana...

(glej nadaljevanje v zadnji številki. »Življenja in sveta«, kjer je Čedomil Mitrinović posvetil posebno poglavje hajduku Starini Novaku.)

A to bi starina Novak še oprostil gospe Jerini. Toda ko je ona dogradila smederevski grad, je začela graditi še kule (stolpe) in pozlačevati vrata in okna. In je zahtevala davek: od vsake hiše »po tri litre zlata — to je, brate, po tristo dukata«... Kdor je imel, je dal. A starina Novak:

»Uzeh budak, s čim sam argatovô
pa s budakom odoh u hajduke,
pa se nigdje zadržat ne mogoh
u državi — Jerine proklete...«

Jerina je bila in ostane prokleta. Nele v pesmih, — tudi v splošnem epizodičnem in legendarnem opisovanju zidanja smederevskega gradu. Ljudska govoriča pravi, da je stal od Gradca in Ždrele človek pri človeku, dodajajoč kamenje

od rok do rok. Dvanajst let nihče ni smel užiti jajca, vse so »majstori« spravili v malto za zidanje smederevskega gradu. Po ljudski govoricu je zidanje trajalo sedem, če ne še več let, v resnici pa je mogočn grad bil dograjen nekako med aprilom in septembrom 1430., torej v dveh letih.

★

V aprilu 1434. se je vršila sijajna svatba Gjurgjeve hčere Katarine s celjskim grofom Ulrikom. Močna zveza, ki jo je tako sklenil despot Gjuragj Branković z mogočnimi celjskimi grofi, njegovo sorodstvo z madžarsko in poljsko kraljico (Ulrikovima tetama) — vse to je omajalo dotlej navidezno prijateljsko razmerje med sultanom in smederevskim despotom. Še isto leto je prispel v Smederovo sultanov prvi vezir Mehmed Saridje-paša, ki je za sultana zahteval despotovo najmlajšo hčer. V eni izmed sijajnih dvoran nove despotove palače — pripoveduje zgodovinar Mijatović — se je vršilo posvetovanje državnega sveta o tej tako hudi zadevi. In sklep se je glasil, da se najmlajša hčerka Vukoglijina, ki je dopolnila jedva 13 let, zaroči s sultanom. V jeseni 1435. je sultan Murat poslal po nevesto v Smederevo vezirja Saridjo z evnuhioma Rejhan-ago in Ujnek-ago. Svatje so bili sprejeti z veliko svečanostjo in so po razkošni gostiji odvedli nevesto v Jedrenje (Odrin).

Toda usoda ni naklonila despotu srečnih let v njegovem »stolnem gradu«. Česti turški vpadi preko Dunava so izzvali madžarskega kralja Zigmunda, da je zbral proti Turkom močno armado, ki je pod Golubcem prekoračila Dunav in preko despotovega ozemlja prodrla do Stolača, kjer je zažgala vse turške ladje na Moravi, upepelila nato še Kruševac in se ob Moravi umaknila nazaj proti Smederevu. Tik pred mestom, na Godominskem polju, so madžarsko armado dohiteli Turki, ki pa so se zopet poraženi morali umakniti.

Da se maščuje, je sultan Murat sam zbral novo močno vojsko in jo v juniju 1439. vodil proti Smederevu, ker ni dvomil, da je despot podpiral Madžare. 130.000 mož broječa turška armada je prekrila vse smederevsko gričevje in začela napadati grad. Izprva je despot Gjuragj samo vodil obrambo in obleganje ni bilo uspešno. Deževanje navadnih turških puščic ni moglo škodovati stolpom in zidovju smederevskega gradu.

Ko pa je sultan privlekel pred trdnjavo nekakšne topove, ki so začeli v zidovje treskati velike kamenite krogle, je v gradu nastala panika. Bila je to prva baterija, ki je zagrmela na smederevskem dunavskem bregu, rušeč deviško zidovje smederevsko. A močno grmenje topov je narodu, zbranemu v trdnjavi, povzročilo več strahu, kakor je dejansko povzročalo škode. Despot Gjurgaj Branković, ki je uvidel, da je položaj nevzdržen, je tedaj preko Dunava pohitel na Madžarsko prosit pomoči, poveljstvo pa je bil izročil svojemu svaku vojvodi Tomažu Kantakuzenu in sinu despotoviču Gregorju. Topovi so grmeli noč in dan, a posadka se je branila hrabro in, kakor Črtomirovi, brez podpore. Tudi nje ni uklonil meč, marveč »sreča kriva«. Glad je posadko prisilil h kapitulaciji dne 18. avgusta 1439. Sultanovo maščevanje je bilo strašno: oba despotova sina, Grigura in Stevana je dal oslepiti in z drugimi vred odgnati v robstvo, sam pa si je privoščil oddih v dvorinah svojega tasta. Za smederevskega vojvodo je imenoval Turahan-bega, ki se je najbolj odlikoval pri obleganju, cerkve je dal takoj spremeniti v džamije in odredil je, da se v Smederevu naseli čim več Turkov.

Šele po petih letih je bila despotu Gjurgju na osnovi segedinskega miru vrnjena despotovina in smederevski grad. Sultanov odposlanec Balta je despotu vrnil ključe in ujetnike, med njimi tudi oba slepa sina...

Despot Gjurgaj je obnovil grad in življenje je postalo zopet veselejše. V najemniških četah despotovih so bili ljudje iz najrazličnejših krajev in dežel in so veseljavili, da jih je oškrunila narodna pesem: »Što j' grad Smederevo vas dan zatvoreno, vas dan zatvoreno — svu noč otvoreno?« ...

A 12. januarja 1453. je Smederevo praznovalo sijajno narodno in versko svečanost. Za 30.000 zlatnikov in s sultanovim dovoljenjem je despot Gjurgaj dal prepeljati telesne ostanke evangelista sv. Luke iz Rogora v svojo prestolico. Veroval je, da bo dragocena relikvija prinesla njegovi despotovini mir, napredek in blagoslov. Teden dni je hotel spremstvu nasproti, ki je prinašalo mrtvega svetnika. In ko je oddaleč ugledal procesijo, je s svojim spremstvom vred stopil s konja in odkrit, globoko

sklonjen s solzami v očeh pričakal krsto, da jo poljubi in se ob njej razjoče. Doma v gradu pa se je medtem njegova žena Jerina hudo postila.

Ko se je sprevod, h kateremu je drvel svet od blizu in daleč, približal Smederevu, je bil naval tolik, da so vojaki morali vzdrževati red. Jerina se je pojavila pri glavnih vratih s svojimi otroki.

Prenesli so apostola v despotovo palačo, kjer so vso noč bdeli in molili ob njem. Naslednji dan so ga v procesiji nesli trikrat okrog obzidja in ga končno položili v mitropolijo, kamor so dovažali hrome, božjastne in obsedence, da jih ozdravi čudež. Vse je bilo ta dan v paradi in slavnostnem razpoloženju. Ob vsem sijaju in verovanju v srečnejšo bodočnost pač ta narod ni mogel niti slutiti, da bo čez šest let zopet padel pod turški jarem in da bo prvi krščanski pisec prodan in odnesen bogvekam...

Spomladi 1454. je sultan Mehmed II. poslal v Smederevo emisarja z zahtevo, da se mu grad izroči na milost in nemilost. Par dni nato se je Smederevu približal sultan s svojo vojsko, broječo 20.000 mož. Toda smederevska posadka, po številu trikrat manjša od sultanove armade, se je držala krepko. Na pomoč je prihitel še Janoš Hunjadi — in turška vojska se je poražena morala umakniti.

Že naslednje leto so Turki ponovno napadli despota, ki mu Janoš Hunjadi ni maral več pomagati, ker je bil v hudem sporu z Ulrikom Celjskim, na čigar strani se je nahajal tudi despot Gjurgaj. In tako je sultan prisilil osamljenega despota h kapitulaciji. Vzel mu je dežele južno od zapadne Morave in mu naložil obveznost plačevanja davkov ter svoboden prehod preko ostankov despotovine na madžarsko stran.

To je bil pričetek končne propasti. Stari despot Gjurgaj Branković je ni več doživel. Umrl je na Badnji dan 1456. Mesec dni prej je Janoš Hunjadi v Beogradu preklal glavo njegovemu zetu Ulriku Celjskemu, a kmalu nato je tudi Hunjadija pobrala kuga.

Po Gjurgajevi smrti so nastale v despotovini zmešnjave, ki jih je hitro izrabil sultan. Dne 20. junija 1459 je brez borbe zasedel Smederevo. Razen padca Carigrada ni noben dogodek tako razburil tedanje Evrope. Kako velik in usoden je bil ta udarec za krščanstvo, so pokazali dogodki, ki so kmalu sledili.

Za slonom

Angleški lovec na veliko zverjad Courtenay Hodgson je objavil v »Graphicu« nekaj svojih zanimivih spominov na Afriko. Posnemamo v naslednjem opis njegovega lova na dva slona velikana.

Domačini so ga opozorili na starega »samotarca« izrednih dimenzij. Takšne živali so že zelo stare, pa tudi zelo razumne, težko dosegljive in nevarne.

Lovci iz vasi so starca dobro poznali in sami se niso mogli spominjati od kdaj. Znano je, da žive sloni lahko dve sto let in še več.

Tako se je beli lovec spravil na sled orjaku. Deževna doba se je bila pravkar pričela. Prejšnjo noč je divjala nevihta in zjutraj so ležali oblaki prav nizko. Odhod je bil o ranem dnevu, ob najbolj neprijaznem vremenu.

Ozemlje, ki so ga prehodili, je bilo le malo obljudeno, vasi so ležale daleč druga od druge. Deželo so bili zdecimiral pred kakšnimi tridesetimi leti arabski trgovci s sužnji. Zalostna steopa, z redkim grmičjem, posejanim v neskončnem morju visoke trave, v katerem se je razprostirala tu pa tam kakšna zamočvirjena dolina in se dvigal kakšen skalnat hribec.

Na sledu

Vodnik, lovec in njegov služabnik Fodi so stopali v indijski vrsti. Proti 7. zjutraj so opazili sled. Ni bila mogoča prevara: vtiski stopal so merili celih 42 cm v premeru! Ti vtiski so se križali in zopet križali, kar je dokazovalo prevejanost starega slona, ki je vedel, kako je treba zasledovalcem zmešati sled. Kdo naj bi spoznal v tej gosti džungli pravo sled?

»Mogoče je bil čisto zraven nas.« piše Hodgson. »Morda nas je v tem hipu, ko smo ga iskali, že opazoval s svojimi drobnimi, hudobnimi očmi. Kakor pri vseh samotarcih je bila tudi njegova hoja tiha, njegov korak ni bil glasnejši od zajčeve stopinje.

Sledovi so bili sveži. Ali se slon kdaj vleže? Domačini so zanikovali, toda naš vodnik je trdil, da se ta starec včasih vleže in za dokaz mi je pokazal neke globoke sledove, ki naj bi predstavljali vtise slonovih kolen.

Potrpežljivo smo sledili sledi, ki se nam je zdela najpravičnejša. Vodila

nas je šestokrat v kolobarju. Končno, ob vznožju neke brežine je vodnik zašepetal: »Ta bé!« In ko sem odmaknil nalahko šop visoke trave, sem zagledal slona, oziroma vsaj del slona: uhelij, ki bi lahko pokrtil mizo za biljard, linijo hrbta in korenino repa. Kakšnih sto metrov od nas se je gibala žival, potihoma, mogočna žival, ki je prevladovala visoko travo z vsem gornjim delom telesa.

Debelokožčeve zvijače

Bila je predaleč za strel. Stopil sem naprej, s puško v roki, z očmi uprtimi na žival, ko se je nenadoma ustavila. V naslednjem hipu je izginila z brzino strele. Čula nas je.

Dve uri pozneje smo bili nekoliko metrov od slona, v gozdu, ne da bi ga videli. Tudi sedaj nas je zavohal in nam ubežal. Solnce je bilo že visoko. Dospeli smo do jase, kjer nam je, žal, 5 m visoka trava zastrla razgled.

Prešli smo v gozd po strugi nekega potoka. Kazalo je, da postane zasledovanje dolgo in mučno. Požirek žganja in mrzlega čaja, potem sem se odpravil po vseh štirih dalje skozi podlesje, kjer me je oviralo gosto rastlinje. Srce mi je bilo tako močno, da bi ga slon lahko slišal, tem bolj ker je moral biti nekje v bližini. Zdelo se mi je, da sem začutil njegov duh; moral je biti blizu, na nekoliko korakov, z napetim sluhom.

Za nekim debelom sem se dvignil in začel prisluškovati. Zagledal sem gal! V istem hipu je zarjulo besno na desni, skoraj nad mojo glavo. A nisem imel časa, da bi dvignil puško. Zverina je že ubežala.

Lep strel

Moj služabnik me je začel pregovarjati: ta slon je bil očitno prehudoben in po tem dolgem zasledovanju je moral biti zelo razdražen. Prej ali slej mu postane vse skupaj preneumno in potem gorje nam! Bolje bi bilo, da se mu odpovemo. Malo kaže, da bi se nam posrečilo priti mu v bližino in ga osmiliti s pravim upanjem na uspeh.

Obrisal sem si znojno čelo in prižgal pipo. Prisiljen počitek.

Vedno je treba računati z nepričakovanim, kadar loviš slona. Skozi gozd se

Je vil potoček, čigar struga z drobnim peskom je tvorila globok jarek. Na tem pesku sem ugledal čisto svež vtis. Skoraj istočasno so počile veje in zaslišal sem stopinje, ki so lomile po goščavi. Slon se je bližal. Glej ga! Za kratko sekundo sem ga zrl na svoji levi. V istem hipu je dvignil rilec, vohajoč po zraku. Treba je bilo streljati za vsako ceno, ker zopet je hotel izginiti. Ustrelil sem na slepo srečo in... zvalil se je na tla!

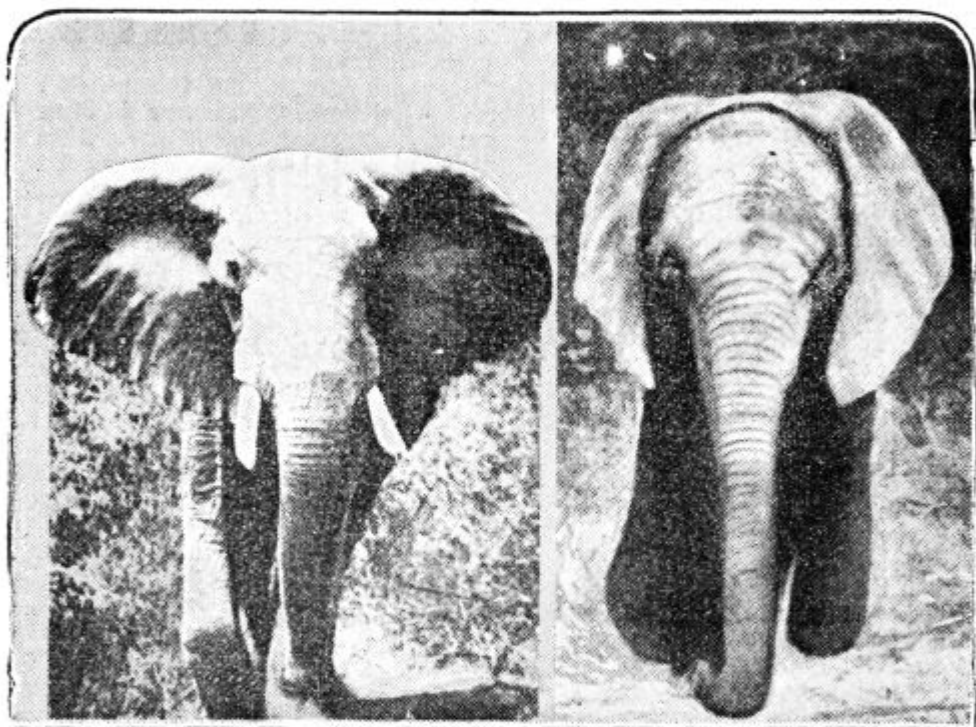
Kakor v mrzlici, odrivajoč goščevje, sem se mu približal. Ni bil mrtev, rjovel je strahotno. Bil je besen, željan

Imel je en sam zob, pa kakšen! Tehal mu je 135 angleških liber in je meril 60 cm okoline ob svojem začetku.

Rep je imel kaj nenavaden, končaval se je hipoma v nekakšno kepo ali žogo kakor vrh palice. Gotovo mu je bil kos repa odrezan in rana se mu je zacelila tako, kakor smo pač videli. Vodnik mi je pripovedoval o tem bržkone izmišljeno zgodbo.

Vodnikova zgodba

Dvajset let prej sta dva lovca zasledovala slone v Benduguju. Prinesla sta kot plen kos repa in povedala pogla-

Dva starca samotarca

boja, a se ni mogel vzdigniti. Gibal se je na najbolj čudne načine, udrihal z rilcem po zraku in trobental oglušujoče.

Končno sem ga usmrtil z milostnim strelom.

Prva krogla se mu je zapičila v hrbtenico ob začetku repa in mu omrtvičila zadnje končine. Strel, ki bi se mi nikoli ne posrečil, če bi ga hotel meriti. Z njim sem položil enega največjih velikanov v stvarstvu.

varju, da nista ubila živali, temveč, da sta našla samo ta kos repa, ki se je bil odsekal ob kakšnem slonovem doživljanju v gozdu. Poglavar jima ni verjel in ju je prodal kot sužnja v Samori.

Ne zgodi se dostikrat, da premagaš slona tako zlahka. Zapisal sem si več neuspehov, ki jih po poštenem nisem mogel zvaliti ne na puško ne na naboj. Včasih imaš zločeste dni, ko se ti nič ne posreči. Kadar se čuti lovec-domačin

tako »uročenega«, se odreče lovu in počaka, da se sreča spremeni. To si lahko dovoli, saj je tam doma, čas ga nič ne stane. Beli lovec je v tem pogledu bolj omejen, okoristiti se mora z dnevi, ki so mu na razpolago.

Vendar pa na ozemlju, kjer sem lovil, ni nedostajalo slonov. Bili so celo tako številni, da so tvorili nadlogo, zaradi katere so domačini zelo trpeli.

Nova ekspedicija

Nekega dne zarana sem odšel s Fodijem, tremi bojazljivimi domačini, nekim mohamedanskim baje-duhovnom in neko žensko. Omenjeni, zanimivi duhovnik je odredil, da mora ženska svetlejša barve korakati z nami, oziroma pred nami z mojo najtežjo puško v roki. To da je potrebno zaradi naše varnosti. Nemogoče je pregovarjati te ljudi, ki so nad vse lakhoerni. Tako sem moral privoliti v to neumnost in sem oddal svoj največji kaliber ženski žafranaste barve, ki je stopala pred mano do vhoda v gozd, kjer mi je orožje vrnila, nakar se je vrnila s petami kvišku proti vasi.

Nadaljevali smo pot kakšne pol ure, ko se je duhovnik ustavil, češ da bo pomolil, v resnici pa zato, da bi pogoltnil kakšni dve libri žaltave govedine.

Nesrečen dan! Ob 11., ko smo bili potopljeni v oceanu ogromnih trav in smo šli po slonovi sledi, sem zagledal nenadoma dva neznanska čekana nad svojo glavo in v istem hipu je zatrobila razljučena žival svoje bojno znamenje.

Tragičen hip

Pognal sem mu dve krogli naravnost v glavo. Obrnil se je in izginil. Ugledal sem ga šele zvečer po zagrizenem zasledovanju. Ko je bil spet v pravi razdalji, sem bil že ob koncu moči, premočen od znoja in vse je šlo navzkriž. Razložil sem kos njegovega uhlja in misleč, da merim v srce, sem dvakrat ustrelil. Opoztekel se je, nato se je pognal naprej, v polkrogu. Ustavil se je v grmovju, kjer nisem mogel razločiti ničesar razen njegovega strmo dvignjenega rilca.

Namestu da bi mi podal drugo puško, je Fodi ustrelil sam, ko je opazil ta rilec. Nikoli prej ni bil storil kaj takšnega. Zaklel sem kakor pagan in z naj-

večjo naglico sem nabil prvo puško, eno samo cev, da bi napravil hitreje. V tem hipu se je slon vrgel name v čim dalje hitrejšem diru, pravcata lokomotiva. Njegovo rjovenje me je glušilo.

Na razdaljo deset metrov sem sprožil med njegove oči, v upanju, da mu dam vsaj drugo smer. Zdelo se je, da ni strela niti opazil in že sem stekel v stran. Toda spodrsnilo mi je in sem padel naravnost predenj. Menil sem se izgubljenega. Težak udarec po glavi mi je vzel zavest. Ko sem se zavedel, sem sedel na gosti travi, ne da bi se mogel spomniti, kaj se je bilo zgodilo.

— Kje so nosači? — sem vprašal Fodija, ki je menil, da sem zblaznel. — Kje je taborišče?

— Slon vas je udaril, gospod.

Dobil sem samo udarec z nogo mimogrede. To je bila sreča, ki je ni kazalo preizkušati v drugič.

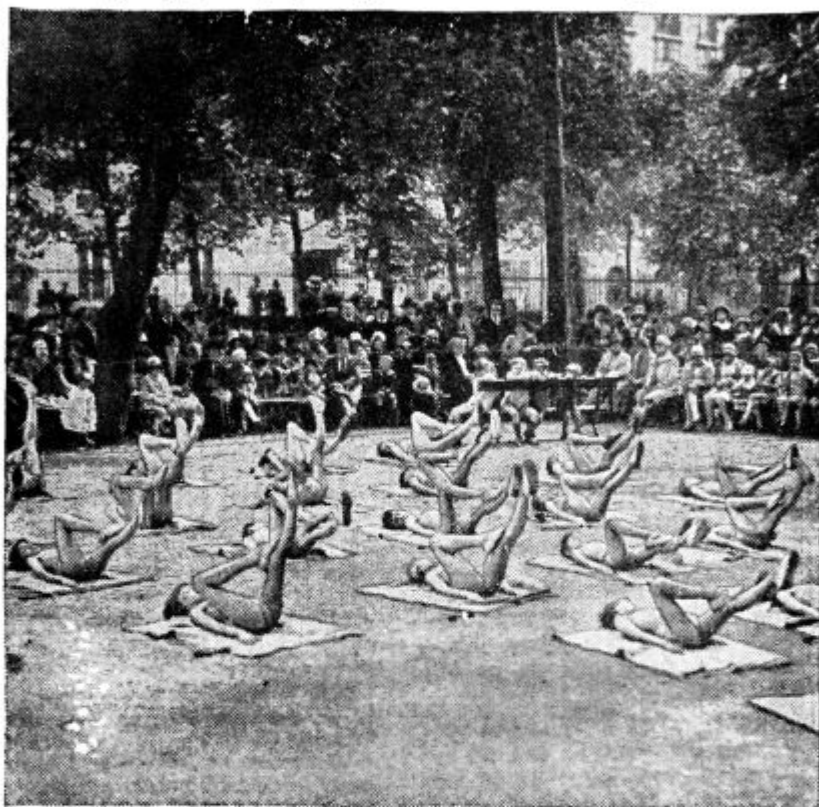
In tega slona nisem videl nikoli več.

MAGNEZIJ ZMAGUJE

Bila je doba, ko je magnezij služil skoraj le za poskuse po kemičnih laboratorijih. Širšemu občinstvu je bil znan edino kot jako droben prašek, ki ga fotografi zažigajo pri snemanju v mračnih prostorih. Magnezija (magnezijev oksid) pa se je seveda dosti rabila v zdravilstvu, zdaj kot čistilo v obliki sulfata (žvepleno kisle soli) ali citrata (citronske kisle soli), zdaj za pokončevanje mikrobov v obliki hipoklorita... Danes prihaja v terapiji magnezija še jače na dan. Velja namreč kot izredno krepijo, dražijo prve vrste, neprecenljiv lek za stančije. Ako že ne ozdravi raka, pa vsaj ovira njegov razvoj. Kar sta živo srebro in bismut za sramno kugo, železo in mangan za slabokrvnost, srebro za mikrobne infekcije, zlatove soli menda za revmatizem, kar je bil baker nekaj časa za pljučno jetiko — to je magnezija za zlobne tvore in uljesa... Lažji od aluminija, saj njegova specifična teža je 1,75 namestu 2,50, se magnezij tolikanj uveljavlja med industrialnimi kovinami, da izdelujejo iz njega neke sestavine pri motorjih in letalih, kjer je lahkota baš prva vrлина. Do te industrializacije pa seveda ni prišlo kar čez noč. Magnezij se namreč urno okisa na zraku. Odtod ona početna mržnja na prav tej prvini: graditelji niso marali dolgo niti slišati o njej. Branilci pa so delali dolge in drage poskuse ter dokazali, da se magnezij kvari samo tedaj, če ni bil prav očiščen. Danes proizvajajo trpežen, nepokvarljiv magnezij z elektrolizo v posebni peči ob navzočnosti raztaljenih fluoridov. Kisik tako malo vpliva nanj kakor rja na

kovino, prevlečeno s pokostom ali barvo. Upira se celo lužnim solem in fluorovodiškovim kislinam. Magnezij je torej po dolga-

trajnem zapostavljanju dobil primerno mesto med veliko kovinsko družino, kjer ne bo več zaničevan pastorek. E. G.

V Franciji se vrši v več krajih šolski pouk na prostem. — Slika prikazuje telovadne vežbe učencev pred zastopniki šolskih oblasti

Današnja umetniška priloga

»Ob Krki« po originalnem posnetku Frana Krašovca nam dokazuje, da je tudi Dolenjska prav tako lepa in slikovita kakor Gorenjska, čeprav nima nebotičnih snežnikov in jezer, zato se pa ponaša s polno drugih prekrasnih pokrajinskih krasot in zanimivosti. Današnji motiv je posnet v okolici Novega mesta.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

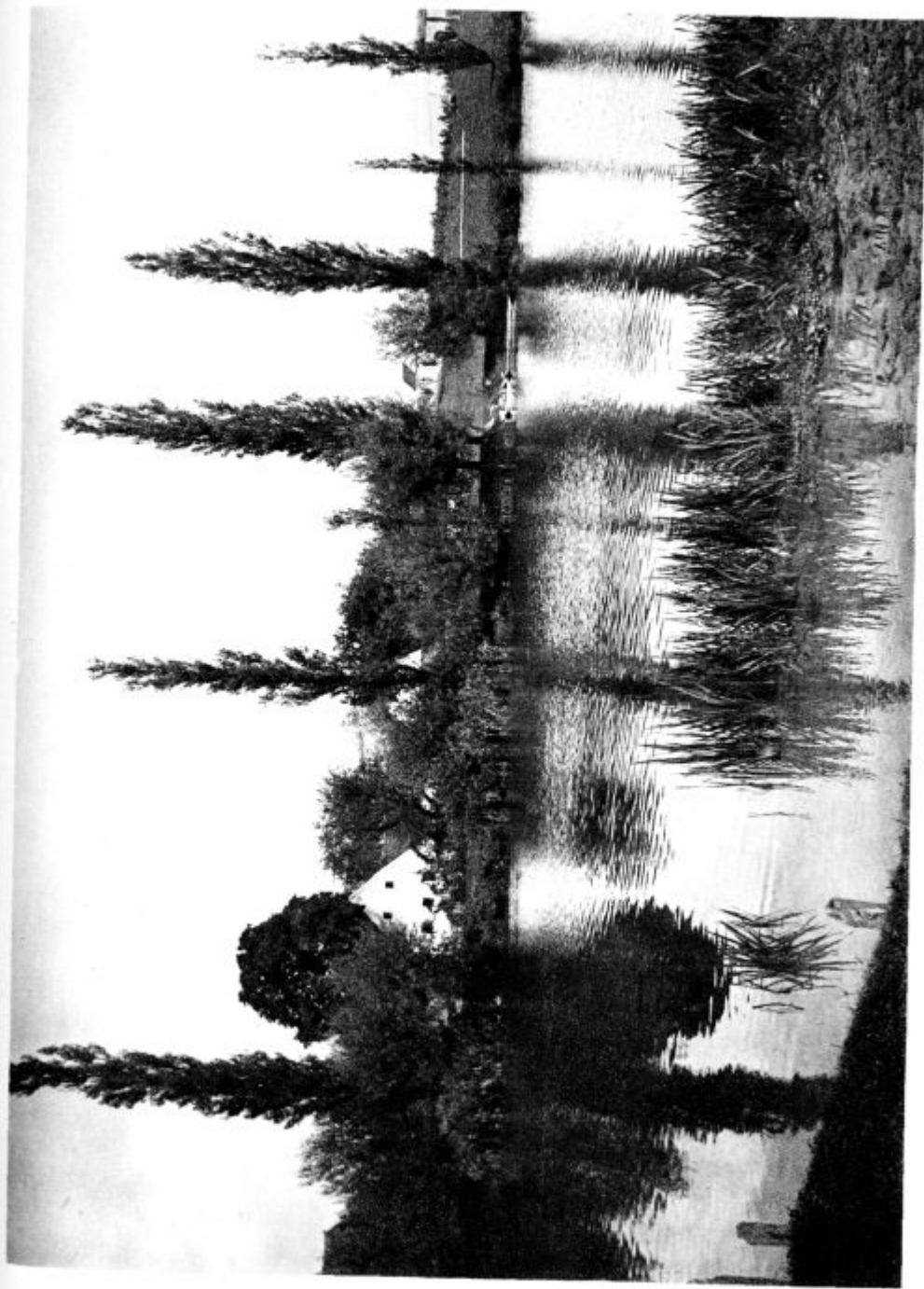

Foto Fran Krašovec

Ob Krki